БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелининиң органы

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 23 ЧЕТВЕРГ № 46 (6683).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛДАА

ССРЭ-нин тудуг министерстволарын тургузар дугайында

ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. ССРЭ-ниң дараазында эвилелреспублика тудуг министерстволарын тургузаар:

ССРЭ-ниң Аар үлетпүр бүдүрүлгелериниң тудуунуң министерствозун (ССРЭ-ниң Монтажстрой);

ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуунуң министерствозун (ССРЭ-нин Минпромстрой);

ССРЭ-ниң Тудуг министерствозун (ССРЭ-ниң Минстрой);

ССРЭ-ниң Кодээ тудуг министерствозун (ССРЭ-ниң Минсельстрой).

2. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге дагзыры болза:

ССРЭ-ниң Монтажстроюнуң, ССРЭ-ниң Минпромстроюнуң, ССРЭ-ниң Минстроюнуң болгаш ССРЭ-ниң Минсельстройнуң эргезинге шилчидер ужурлуг бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны тодарадыр;

айыткан министерстволарны тургусканы-биле холбаштыр 1967 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының болгаш ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң көргүзүүлериниге эргежок чугула тодаргайлаашкыннарны киирер.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1967 чылдың февраль 21.

Допчу медээлер

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиуму эш Николай Васильевич Голдинни ССРЭ-ниң Аар үлетпүр бүдүрүлгелериниң тудуг министринге томуйлаан.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиуму эш Александр Максимович Токаревти ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуунуң министринге томуйлаан.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиуму эш Георгий Аркадьевич Караваевти ССРЭ-ниң Тудуг министринге томуйлаан.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиуму эш Степан Дмитриевич Хитровту ССРЭ-ниң Кодээ тудуг министринге томуйлаан.

Бедик шаңналдар

Ном садыында хөй чылдарда үреттүнелдиг ажылы, номну пропагандалаарында болгаш тарадырында чедип алган чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиуму 1967 чылдың февраль 21-де Чарлыы-биле ном садыының 265 ажылдакчыларын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан.

Күш-ажылчы Кызыл тук орден-биле 53 кижини, «Хүндүлелдиг демдээ» орден-биле 52 кижини, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль-биле 62 кижини болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле 78 кижини шаңнаан.

(СЭТА).

СОВЕТ ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРГЕ АЛДАР!

ССРЭ-ниң Камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

1967 чылдын февраль 23 № 32 Москва хоорай

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Армияның болгаш Флоттуң курлавырда турар болгаш албандан халаашкан хоочун кижилери!

Бөгүн совет улус Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 49 чыл оюн байырлалдыы-биле демдеглеп турар-дыр. Коммунистиг партияның тургусканы, ССРЭ-ниң маадырлыг Чепсектиг Күштери оон удуртулгазы-биле алдарлыг дайынчы орукту эрткен. Бистиң Төрөөн чуртувустуң дайынчылары-биле тулчуушкуннарга олар социалистиг Адачурттуң алдарын болгаш күүзүн улгаттырып, совет улустуң изиг шынаксылын болгаш чер кырында бүгү дешилгелиг кижилериниң хүлээп көрүүшкүнүн чедип алган.

Бо чылын Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүн кажан бистиң бүгү улузувус кайгамчык юбилейге — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга белеткенип турар байдалдарда демдеглеп турар. Коммунистиг партияны долгандыр сырый кагтышкан совет кижилер СЭКП-ниң XXIII съезадизиниң салган сорулгаларын күүседир дээш демисеелге күженишкиннерин хүн келген тудумна көвүдедип турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ленинчи чагыларны чайгылыш чокка удуртулга болдурбушаан, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар, делегейнин чаа дайының болдурбас дээш, империалистерниң агрессчи политиказынга удур демисеежип, бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы болуп, улустарның хосталгазы дээш, социал дешилге дээш туржун турар күштерге деткимчени чайгылыш чокка көргүзүп турар.

Америк империализмниң вьетнам улуска удур дээрбечи үүлгедиглери, барыын-герман милитаристерниң өскөнзирек түүкүлдери, улустар аразында быжыг тайбының болгаш тайбың кады ажылдажылганың дайзынарының өнчүк-чөңгээлиг хөделишкиннери — бо бүгү болза тайбының хөрөөнге улуг кыжаныгны тургузул, бүгү совет улустуң болгаш оон Чепсектиг Күштериниң бөдик серемчилелдиг болурун негеп турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бистиң күрүнениң камгалал күүзүн күштелдирер дугайында доктаамал сагыш салып турар. Совет Чепсектиг Күштер амгы үениң негеделериниң деңнелинде туруп турар. Эң-не амгы үениң чепсектери-биле чепеегленген олар болза, коммунизмни тургузуп турар совет улустуң тайбың чогаадыкчы күш-ажылын серемчилелдин-биле камгалавышаан, бистиң Төрөөн чуртувустуң ыдыктыг кызыгаарларының камгалалында бүзүрелдиг туруп турар болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының шериглери-биле кады кандыг-даа агрессорну чылча шаварынга кезээде белен.

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар! Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар! Армияның болгаш флоттуң курлавырда болгаш халаашкында турар хоочун кижилер! Бүгү улусчу байырлал-биле — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 49 чыл ою-биле холбаштыр силерге чүректин ханызындан байыр чедирип тур мен!

Дайынчы болгаш политиктиг белеткелге, дайынчы сагылга-чурумну улам быжыглаарынга, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга алдар кылдыр алган бедик социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседиринге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун Чепсектиг Күштерниң бүгү бот составынга күзеп тур мен.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 49 чыл оюнга алдар болдуруп ДУЖААРЫМ БОЛЗА:

Бөгүн, февральдың 23-те, туе черниң шагы-биле 20 шакта бистиң Төрөөн чуртувустуң найысылалы — маадыр хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарына, база маадыр хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастополыга, Одессага болгаш маадыр шивээ Бресткиге — артиллерияның чээрби даштаашкыннары-биле салюттаар.

Совет Чепсектиг Күштериниң 49 чыл ою делгерезин!

Улустуң болгаш армияның бузулбас чаңгыс эви делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организакчызы — төрөөн Коммунистиг партиявыска алдар!

ССРЭ-ниң Камгалал министри совет эвилелинин маршалы Р. МАЛИНОВСКИЙ.

Байырлыг хурал

Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге турааскаатка байырлыг хуралы дүүн, февраль 22-де, хөгжүм-шин театрында болган.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 49 чыл оюнуң дугайында илеткелди республиканың шериг комиссары эш П. И. Григоренко кылган. Байырлыг хуралдың соонда концерт болган.

Бир ужар үүл кезээнің дайынчылары 1916 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. Путилов заводунуң ажылчыны болгаш кызылгвардейжи чораан, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, ам курлавырда гвардия подполковник Нил Яковлевич Поздняковка аалчылар болуп чеде берген үеин.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МАРТ 12, ВОСКРЕСЕНЬЕ СОҢГУЛДА ХҮНҮ

БЕЛЕТКЕЛ КАЛБАРГАН

РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткел ажылдары Улуг-Хем районнуң Көк-Чыраа кодээ Соведининиң девискээринде хайныышкынныг чоруп турар. Көк-Чыраа кодээ Соведининиң күүскому бо соңгулда кампаниязында кодээ Совет девискээринде соңгулда округтарының болгаш соңгулда участоктарының ажылын толараткан. Көк-Чыраа кодээ Советте 40 соңгулда округтары тургустунган болгаш олар ажылдап турар.

Кодээ Советтиң девискээринде беш соңгулда участоктары бар. Кодээ Советтиң депутаттарының кандидаттарының аразында Арыг-Бажы салбырның мурнакчы саанчызы Даңлы-Белек Чапуу, Көк-Чыраада эмнелге пунктузунуң эргелекчизи Мария Дагбалдай, уруглар садының эргелекчизи Хуураккай Бопуй олар бар. Соңгулда кампаниялының үеинде ажылчы чоннун ортузунга чорудар политиктиг болгаш культура массалыг ажылдарны совхозта партия комитеди, салбырларда партия эге организацияларының агитколлективтери, агитпунктулары суурлар, фермаларда, бригаддарда быжыглаан агитаторларын дамчыштыр идепкейлиг чорудуп турар. Көк-Чыраа суурда агитпункт эргелекчизи эш В. Комбуй-оол, Алдыы-Шынаада агитпункт эргелекчизи эш Севек-Хуурак Керлишпен олар эки ажылдап турар.

О. ТАВАА.

Квартал планын — март 12-де

Дузалаар бүдүрүлгелер комбинадының Хову-Аксында участогунуң ыяш дилер цеги баштайгы айның планын 113,8 хуу күүсеткен. Диллирикчилерниң А. Д. Берловка удуртқан бригадазы алаян чедимчелиг ажылдаан.

— Хүнде-ле 10 кубометр ыяш дилер тургаш, 15—18 кубометр чедирип тур бис—деп, бригадир чугаалады.—Бригаданың кежигүннериниң шалыпчылар база бар. Рамщиктер Малов, Аракчаа, чудук чуукчулары Суван, Кураков суглар эн дээре ажылчыннарывыс. Бистиң дилген материалдарывысты чүгле Хову-Аксының тудуглары эвес, а харын Шагаан-Арыг кодээ тудуг чери база ап турар.

Март 12, соңгулдалар хүнүнге оларның белээ болза, бирги кварталдың планын ынчан доозуптары болур.

К. ОЮН.

АГИТПУНКТУДА

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында партия эге организациязы (секретары эш Саая Норбу-Самбуу) РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларының белеткелинин үеинде политиктиг агитация ажылын эки организастан тургускан. Агитпунктуда 25 агитаторлар ажылдап турарлар.

Агитаторларның киржилгезибиле соңгукчуларның даңзызын ажылдап кылырын дооскаш, ам оон хынаалдазын чорудуп турар. Агитпунктуның ажылдаар чери — кызыл булун районда база бир эки культура-чырыдышкын албан черинге санаттынар.

Кызыл булуннуң иштин, даштын плакаттар, лозуннар, диаграммалар болгаш агитхуудустарбиле кызыл-чайт кылдыр шимеп кааастаан. Агитпунктуда киноустановка болгаш бот-тывынгыр уран үүл белгүмү доктаамал ажылдап турар.

Суурнуң чурттакчы чону агитпунктуга ажыл шагынын соонда кээп, кино-чурукту көрүп, радиоприёмник дамчыштыр чуртуун иштики, даштыкы байдалынын дугайында сөөлгү медээлерни. Совет эрге-чагырганын 50 чылынын болгаш соңгулдалар дугайында лекция, беседаларны дыннап турар.

Салбырның ыраккы оларларда малчыннары март 12-де, соңгулда хүнүнде база Бижиктиг-Хая суурга кээп бадылаарлар. Оларның ортузунга масса-политиктиг ажыл чорудар агитаторларны партия организациязы томуйлаан.

Бо салбырның сүт-бараан фермаларының болгаш түс-түс малчыннарының аразында Октябрьның 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш калбарган. Соцчарыштың организаторлары агитаторлар болуп турар.

Салбырның ажыл-ишчилери юбилей чылында ниитизи-биле 750 тонна сүттү бүдүрер азы эрткен чылгызындан 160 тонна хөй болур, бир инектен 1500 кг сүт саар, күрүнеге 568 тонна сүттү, 241 тонна эзөти садар деп белгиткен хүлээлгелерни алганнар. Бижиктиг-Хаяның малчыннары болгаш агитаторлары төөгүлүг байырлалга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр даарзынге чигзиниг турбас.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Таныштырып турар

РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге база чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткел ажылдары Чөөн-Хемчикте калбарган. Районда 31 агитпункт, 43 агитколлектив ажылдап турар. Оларда 1000 ажыг агитаторлар хаара туттунган.

Оон-биле чергелештир «Билиг» ниитилелиниң салбырының 290 кежигүннери чон ортузунга тайылбыр ажылын калбартып, ам болур соңгулданың ужур-дузазын оларга калбаа-биле таныштырып турарлар.

«Сүт-Хол» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырында агитпунктунуң ажылы чогуур деңнелге тургустунган. Ужуражылгалар ацаа план бүзүгаар эртип келген. Хорум-Даг ның агитпунктузунуң ниити шимелдези база эки. Соңгукчулар ацаа чедип келгеш, даңзыдан-адын хынаап көргеш, оон соонда солуннарны, журналдарны номчуп, соңгулда дугайында сонуургаан үүлдерни дежурныйдан айтырып ап турарлар.

ТЫВА АССР-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОКРУГТАРНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ ДЫННАДЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында Дүрүмнүн» 56 үүлүн ёзугаар Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң ийиги чыылдазының депутаттарынга кандидаттарны бүрүткээни болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Каа-Хемниң № 1 соңгулда округундан—эш **Зоя Егоровна Радыгинаны**, 1923 чылда төрүттүнген, Кызылдың бус-турбина станциязының машиниси, партия кежигүнү эвес, Кызылдың бус-турбина станциязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Енисейниң № 2 соңгулда округундан—эш **Владимир Базыр-оолович Оскал-оолду**, 1920 чылда төрүттүнген, Москваның күрүне пиригиниң актёру, СЭКП кежигүнү, Кызылдың аэропорт коллективиниң ниити хуралындан депшиткен.

Соңгу-Чөөн таланың № 3 соңгулда округундан—эш **Семен Баян-оолович Санданны**, 1924 чылда төрүттүнген, «Кызылстрой» тудуг-монтаж эргелелиниң дашчысы, СЭКП кежигүнү, «Кызылстрой» тудуг-монтаж эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Мурнуу-Чөөн таланың № 4 соңгулда округундан—эш **Иван Александрович Ситаевти**, 1923 чылда төрүттүнген, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнеиң айыыл чок чоруунуң комитединиң даргазы, СЭКП кежигүнү, оруктудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Транспорттуң № 5 соңгулда округундан—эш **Ондар Доржуевна Монгушту**, 1925 чылда төрүттүнген, Кызылдың даараныла комбинадының автотранспорт ажыл-агыйының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Ленинниң № 7 соңгулда округундан—эш **Мария Максимовна Михаленаны**, 1923 чылда төрүттүнген, типографияның парлакчызы, партия кежигүнү эвес, республика типографиязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Совхозтуң № 8 соңгулда округундан—эш **Хомушку Саинотович Алдын-оолду**, 1922 чылда төрүттүнген, башкы институдунуң ректору, СЭКП кежигүнү, Кызылдың башкы институдунуң студентилериниң, башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Октябрьның № 9 соңгулда округундан—эш **Андрей Иванович Каплуновту**, 1899 чылда төрүттүнген, сан министри, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Сан министерствозунуң ажылдакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Кооперативтин № 10 соңгулда округундан—эш **Александр Иванович Канунниковту**, 1923 чылда төрүттүнген, эмчи-хирург, СЭКП кежигүнү, республика эмнелгезинин медицина болгаш хандырылга ажылдакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Хемниң Чөөн талакы № 11 соңгулда округундан — эш **Григорий Чоодуевич Ширшинни**, 1934 чылда төрүттүнген, ВЛКСМ обкомунуң секретары, СЭКП кежигүнү, Кызыл хоорайның № 1 школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Хемниң оң талакы № 12 соңгулда округундан—эш **Николай Иванович Куценкону**, 1928 чылда төрүттүнген, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, СЭКП кежигүнү, «Сукпак» совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Чүлдүмнүң № 13 соңгулда округундан—эш **Юрий Лудужапович Арапчынны**, 1926 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң килдис эргелекчизи, СЭКП кежигүнү, Кызыл хоорайның № 3 школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Чеховтуң № 14 соңгулда округундан—эш **Сергей Хочекович Красныйны**, 1920 чылда төрүттүнген, хоорккүүскомнуң даргазы, СЭКП кежигүнү, Кызыл хоорайның № 5 школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Топографияның № 15 соңгулда округундан—эш **Роднон Окуй-оолович Далай-оолду**, 1923 чылда төрүттүнген, хөгжүм-шин театрының директору, СЭКП кежигүнү, Тыванын хөгжүм-шин театрының артистериниң болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралынан депшиткен.

Ажылчынның № 16 соңгулда округундан—эш **Анна Иосифовна Сатты**, 1926 чылда төрүттүнген, хлеб заводунуң хлеб цегиниң эзлчег бригадири, партия кежигүнү эвес. Кызылдың хлеб заводунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Заводтуң № 17 соңгулда округундан—эш **Петр Тимофеевич Киселевти**, 1917 чылда төрүттүнген, СЭКП хооркомунуң секретары, СЭКП кежигүнү, Кызылдың алгы-идик заводунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Заозернийнин № 18 соңгулда округундан—эш **Василий Дамбаевич Дорун-оолду**, 1930 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң килдис эргелекчизи, СЭКП кежигүнү, Коммунал ажыл-агый министерстазунуң АТК-зының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Үлетпүрнүң № 19 соңгулда округундан—эш **Григорий Николаевич Долгополову**, 1928 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң килдис эргелекчизи, СЭКП кежигүнү, № 12 АТК-ның ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Трактының № 20 соңгулда округундан—эш **Валентин Иванович Сомову**, 1931 чылда төрүттүнген, автосептелге заводунуң мастери, партия кежигүнү эвес, автосептелге заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Оң талакы эриктин № 21 соңгулда округундан — эш **Николай Алексеевич Сердобовту**, 1916 чылда төрүттүнген, Тыванын дыл, литература болгаш төөгү эртем-шинчилел институдунуң директору, СЭКП кежигүнү, Кызылдың түүйбу заводунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Элегес Аксының № 22 соңгулда округундан—эш **Иван Игнатьевич Еремини**, 1933 чылда төрүттүнген, «Кызыл хавак» шахтаның ажылчыны, СЭКП кежигүнү, «Кызыл хавак» шахтаның ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Заозернийнин № 23 соңгулда округундан—эш **Михаил Клаевич Мендумени**, 1922 чылда төрүттүнген, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, «Тере-Хөл» кодээ ажылагый артелиниң колхозчуларының ниити хуралындан депшиткен.

Кара-Хаактың № 24 соңгулда округундан—эш **Евстолия Михайловна Командринаны**, 1923 чылда төрүттүнген, школа-интернаттың башкызы, партия кежигүнү эвес. Черби школа-интернаттың башкыларының, кижизидикчилериниң болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Каргының № 25 соңгулда округундан—эш **Донгак Мазыкы Биче-оолду**, 1914 чылда төрүттүнген, Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң хойжузу, партия кежигүнү эвес, Бай-Тайга районнуң «Малчын» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының ниити хуралындан депшиткен.

Шуйнуң № 26 соңгулда округундан—эш **Хертек Чүдекович Кудрукпайны**, 1911 чылда төрүттүнген, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң даргазы, СЭКП кежигүнү, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы»кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының ниити хуралындан депшиткен.

Бай-Талдың № 27 соңгулда округундан—эш **Монгуш Седиваевич Кызыл-оолду**, 1928 чылда төрүттүнген, СЭКП райкомунуң секретары, СЭКП кежигүнү, «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Кызыл-Дагның № 28 соңгулда округундан—эш **Хертек Амырбитовна Анчимапы**, 1912 чылда төрүттүнген, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, СЭКП кежигүнү, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Кара-Хөлдүң № 29 соңгулда округундан—эш **Сенденмаа Намчиловна Иргитти**, 1923 чылда төрүттүнген, «Кара-Хөл» колхозтуң хойжузу, СЭКП кежигүнү, «Кара-Хөл» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының ниити хуралындан депшиткен.

Тээлиниң № 30 соңгулда округундан—эш **Чылбак Күжүгетовна Монге-Байны**, 1936 чылда төрүттүнген, Тээлиниң ортумак школазының эге класстар башкызы, партия кежигүнү эвес, Тээлиниң ортумак школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Эзр-Хаактың № 31 соңгулда округундан—эш **Федор Монгеевич Донгуракты**, 1925 чылда төрүттүнген, «Тээли» совхозтуң механизатору, партия кежигүнү эвес, «Тээли» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Кызыл-Мажалыктың № 33 соңгулда округундан—эш **Кызыл-Энин Кыргысович Кудажини**, 1929 чылда төрүттүнген, «Шын» солуннуң редактору, СЭКП кежигүнү, мелиорациясуг тудуунуң болгаш суггарылга система эргелелиниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Кызыл-Мажалыктың Чөөн талакы № 34 соңгулда округундан—эш **Татьяна Федоровна Кууларны**, 1934 чылда төрүттүнген, Кызыл-Мажалык ортумак школаның өөредилге эргелекчизи, партия кежигүнү эвес, Кызыл-Мажалыктың сес чыл ортумак школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

Ак-Довуракты Соңгу талакы № 35 соңгулда округундан—эш **Зинаида Николаевна Мирушкованы**, 1933 чылда төрүттүнген, «Тувасбестстрой» тудуг эргелелиниң парын ажылдар бригадазының бригадир-мастери, партия кежигүнү эвес, «Тувасбестстрой» тудуг эргелелиниң № 3 тудуг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен.

(Уланчызы 3-кү арында).

Бөгүн—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү

ТУЛЧУУШКУННАРГА ТӨРУТТҮНГЕН

Кирилл МОСКАЛЕНКО,
Совет Эвилелиниң Маршалы

Совет Төрөөн чурттуң камгалалында ооң өөрүнүн болгаш флоду барык чартык чүс чылда туруп турар. Дайынчы чыскаалга бежен чыл—ол дээрге ындыг-ла улуг эвес орук-тур. Ынчалза-даа ол орук шаптараазынныг болгаш чиик эвес. Ада-чурттуу камгалаары-биле чепсээн ажыглаар чорук совет солдатка чаңгыс эвес удаа таваржып келген. Совет солдат бодунуң улузунуң чагыын ыдыктыы-биле күүсеткен. Дайынны ажык тулчуушкунга өйтүр шаппышаан, Советтер чуртунуң Чепсектиг Күштери аар шылгалдалардан улам быжыг, улам күчүлүг болуп үнүп келген. Ынчаарга Совет Армияның күжү чүдел? Ооң типлеттирбезиниң чажыды чүдел? Хамыктың мурнунда ол—Совет Армия, — улустуң армиязы болгаш ооң дээди хүлээлгеи — Совет чуртуң улустарының хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаарында, Ленинниң партиязының кошкаш дивес кичээнгейиниң ачызында өзүп база дадыгып келгениде. Ол дугайын ооң бүгү алдарлыг төөгүзү хереченлеп турар.

Улуг Октябрь кижи торелгетениң төөгүзүнге чаа үени ажыктан: Россияда эрге-чагырга ажылчыннарының болгаш тараачыннарның холунче шилчээн, Советтер Республиказы төрүттүнген. А үш ай эрткенде Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленин Кызыл Армияны болгаш Кызыл Шериг-Далай Флодун тургузаар дугайында декретке ат салган. Октябрьның типлээнинің соонда дораан-на делегей реакциязы болгаш иштики контрреволюция Советтер Республиказын от болгаш мези-хылыш-биле узуткаар дээш боттарының күштерин каттыштырып эгелээни-биле ол хемчегни алыр ужурлуг апарган.

Революстуг чаалап алышкынныңның камгалакчылары баштайгы дайынчы дадылганы Псков болгаш Нарваның чоогунга алган. Аңаа олар пролетар революциязының кавайы—Петроградты штурмнаашкыы-биле эжелеп алырын оралдажып турган кайзержи Германияның шилиндек шериг кезектерин чылча шапкан. Ол болза 1918 чылдың февраль 23-те болган. Ол алдарлыг хүн Ажылчын-тараачын Кызыл Армияның төрүттүнген хүнү болу берген.

Капиталистиг делегейниң үндезининге өлүмнүг эйзыл ажылчыннарның болгаш тараачыннарның баштайгы күрүнезинде деп көргеи революцияның дайзыннары Советтерниң аныяк, ынчаарда быжыглалак турган Республиказынче крестилиг походту организастаан. Ол походка Антантаның он дөрт күрүнезери киришкен. Ол үеде Россияның кол байлаа— хөмүр дашты, демир руданы, шойну болгаш каңны барык шуптузун берип турган чурттуң чугула амыдыралчы районнарын интервентилер болгаш ак гвардейжи шериглер эжелеп алыр аргалыг болган.

Коммунистиг партия, Ленин революцияны камгалаан алырынче ажылчы чоннарны кыйгырган. Ынчангаш чурт демиселче көдүрүп үнген. Аар тулчуушкун дөрт чылда үргүлчүлеп келген. Ол тулчуушкун чүүн-биле доозулганы бүгүдеге билдингир болгай. Ажылчыннардан болгаш тараачыннардан тургустунган аныяк Кызыл Армия интервентилериниң болгаш ак хаан генералдарының дижинге чедир чепсегленген шериглерин чылча шаап, оларны совет черден үндүр сывырган.

Тулчуушкуннарга болгаш дайылдажылышкыннарга Кызыл Армия өзүн четчип, каңналган. Ажылчын аңгының болгаш күш-ажылчы тараачыннарның революцияның хереэнге эң-не бердинген оолдарындан чаа күштер Кызыл Армияның хүрээлелиниге соксаал чокка неметтинип турган. Улус чон бодунуң армиязынга чүзүн-даа харамнанмайн келген.

Хамааты дайынның чылдарында Коммунистиг партия Кызыл Армияның эң талантылыг командирлериниң, улустуң иштинден үнген өзулуг полководчуларының хөй бөлүк шылгаранган ажылдакчыларын кижизидип база өстүрүп ап шыдаан. Михаил Фрунзе, Семен Буденный, Климентий Ворошилов, Михаил Тухачевский, Василий Блюхер, Григорий Котовский, Василий Чапаев, Сергей Лазо, Николай Щорс, Александр Пархоменко! Оларны шуптузун санап айтыр аргажок тур. Олар болза өзулуг-ла салым-чаяанныг, чалбыыштыг революсчулар, улустуң ыынчы маадырлары, большевиктер партиязының ыынчы болгаш бердинген оолдары-дыр.

Михаил Васильевич Фрунзени чижек кылдыр көргүзүп болур. Хаанның кызыгаар чок өзу-чурумунга улур демисешкен дээш хаан шиитекчилери шаажылап өлүрер деп ийи удаа шииткени революсчу-чажыт ажылдакчы, иваново-вознесенск аргыкчыларының удуртукчузу М. В. Фрунзе шеригниң улуг ажылдакчызы кылдыр өзүп үнген. Михаил Васильевичиниң командылаан шериглери сан болгаш чепсек, техника талазы-биле каш-каш катап артык күштүг дайзынга аштырышкынны таварыштырып келген. Колчактың болгаш Врангельдиң шериглерин ашкан М. В. Фрунзениң чайыннаанчак типлелгелери ам-даа шериг академияларынга болгаш штабтарынга хандыр өренип алырының чугула чүүлү болуп турары үргүлчүлевишаан.

Семен Михайлович Буденныйның аттыг шериглериниң алдары өшпес. Совет улус оларның эрес-маадырлыг чоруктарының дугайында ырларны болгаш тоолдарны чогаадып бижээн. Бирги аттыг шеригниң эрес-маадырлыг болгаш дидим чоруктары Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчыларының хөй салгалдарынга үлегерчижек болуп келген болгаш болуп артар-даа.

Хамааты дайынның чылдарында фронтуларга интервентилер болгаш ак гвардейжилер өлүмнүг чылча шаптырышкынга таварышкан турзажок, Совет эрге-чагырганың дайзыннары делегейге кара чаңгыс социалистиг күрүнени узуткаш чок кылыр дээр бодалыдан ойталавайн келген. Ынчангаш Совет күрүнениң камгалакчылары шиңгээдип ап, сактып чоруур кичээндиргилерни агрессорларга база катаа бээр, Совет күрүнениң кызыгаарларының быжыынга болгаш тендиш дивезинге оларны тодаргай «бүзүредир» ужурга таваржып келген.

Делегейниң ийиги дайынының чылдарында совет кижилериниң үлүүнге эң кадыг-дошкун шылгалдалар таварышкан. Чээрби беш чылдың мурнунда гитлерлиг Германия ССРЭ-же оор өзү-биле халдаан. Барык бүгү Европаны кулданып алган, Гитлер болгаш ооң генералдары Совет Эвилелинге, бистиң улузувуска хамаарыштыр база-ла ынчаар кылыры кордап турган. Үшкү рейхтиң баштыңчылары 1941 чылдың июнь 22-де биске удур ийи чүс хире дивизияларны, барык беш мүн самолёттарны октаан. Бо болза ол үеге чедир көзүлбээн күштүг согуг-дур. Гитлержи командылалдың кол бодалы болза, эң кыска чуусаада—бүдүн-чартык—ийи ай иштинде совет шериглерни чылча шавар, Москваны болгаш Ленинградты орнуу-даа чоң кылдыр узуткаар, чурттуң Уралга чедир чугула амыдыралчы төптерин эжелээр, а Совет чурттуң улустарын кулдар кылып алырында болуп турган.

Ынчалза-даа бодунуң чазаан болгаш Коммунистиг партиязын долгандыр сырый каттышкан совет дайынчыларның, бүгү улустуң туруштуг болгаш эрес-маадырлыг чоруу гитлержи баштыңчыларының хоозун планнарын үзе шапкан. Бүгү чурт кижи көөр хөөн чок, кара сагыштыг дайзын-биле демиселче чаңгыс кижи ышкаш көдүрүп үнген. Тыыл болгаш фронт бузулбас, чаңгыс аай дайынчы лагерь болуп турган.

Бедик патриотизмниң өзүзунга кижизиткен совет дайынчылар онза массалыг маадырлыг, эрес-дидим чорукту, өлүмнү көөр хөөн чогун көргүскен. Ужудукчулар өртенген самолёттары-биле дайзының танк колонналарын чаза таварып, солдаттар боттарының шаап халдаан эштеринге чедишкинни хандырып бээр дээш, дайзының от точкаларының амбразуразын боттарының мага-боду-биле дуй базырып турган. Ынчаарга камгалал тулчуушкуннарының үезинде октар болгаш чемзектер бар, холга боону тудар аргалыг-ла турган тулчуп турган. Дайынчылар кожуглуг гранаталары-биле фашистиг танкыларның адаанче шурап, өлүп турза-даа, дайзынны эрттирбейн турганын көөр ужур мөөн бодумга каш удаа таварышкан.

Баштайгы үш ажыг чылдарда ССРЭ-ниң армиязы болгаш флоду гитлерлиг Германияның болгаш ооң эвилелчилериниң шилиндек шериглеринге удур кара чааскаан туржуп турган. Делегейниң ийиги дайынының эң берге айлары болгаш чылдары, эң хаан тоғуушкунуг тулчуушкуннары Совет Чепсектиг Күштериниң үлүүнге оналшкан. Москва чоогунга болган төөгүзүг тулчуушкунга фашист аг-шериглериниң типлеттирбес дээр дугайты хоозун бодал хүд-ыйбаландыр эстей берген. Ооң дараазында Сталинград, Орёл—Курск тулчуушкуннар, Днепрге, Ленинград чоогунга тулчуушкуннар болгулаан... Ол болза бистиң типлелгелеривистиң бүгү үе-чадалары болган. Бо бүгүниң типлелгедиг доозулганы — 1945 чылдың майда Берлинни эзлеп алганы болган. Фашист шериглерни, гитлержи шериг машиназын бүрүнү-биле чылча шапкан.

Бистиң улувустуң Ада-чурттуң Улуг дайыны деп адаан ол дайынга бис чүгле Совет Эвилелиниң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш эвес, харын база фашистиг эжелелдің кулданынга таварышкан бүгү улустарның хосталгазы болгаш аас-кежин дээш дайылдашкан бис. Польшаның болгаш Чехословакиянның, Болгарияның болгаш Румынияның, Венгрияның болгаш Югославияның черинге совет улустуң оолдарының, бистиң дайынчы эштеривистиң ханы тогулген.

Совет дайынчылар хосталганың ниити хереэ дээш Францияның, Италияның, Бельгияның, өске-даа европа чурттарының партизан отрядтарынга дайылдажып турган. Бис—интернационалчылар бис. Бисти Ленинниң төрөөн партиязы ынчаар кижизидип келген болгаш кижизидип-даа турар.

Совет дайынчылар фашистиг Германияны ашкан типлелгени чедип алган, чүге дээрге, олар делегейде эң мурнакчы ниитилел тургузуун камгалаан, чүге дээрге, демиселдің удуртукчузу болгаш сорук киирикчизи Коммунистиг партия болган. Партия бүгү улусту сырый каттыштырып, мобилизастаан болгаш Төрөөн чурттуң хосталгазы дээш ыдыктыг тулчуушкунче көдүрүп үндүрген. Делегейниң ийиги дайынының мурнунда эрткен чылдарда болгаш дайын чоруп турда партия шылгаранган шериг начальниктерин өстүрүп база кижизиткен. Оларның талантызы күштүг болгаш эжелекчи походтарга эки белеткелдиг дайзын-биле тулчуушкуннарның үезинде эң долузу-биле илереттинген. Оларның иштинден хөй кижилерниң аттарын бүгү делегей ам-даа билар.

1945 чылда фашистиг Германияны ашкан улуг типлелге тайбыңның хуу-салымынга эргилделиг үе болуп, делегей ареназынга күштерниң деңзигүүрүн үндезинин-биле өскерткен. Ам Европаның болгаш Азияның хөй чурттары Совет Эвилели-биле кады чаңгыс аай эчис сорулганы боттандырып, акы-дуңмалышкы чаңгыс аай чыскаалда чорун турар. Америка дипте Хосталга ортулуу—Кубада социализмниң тугун көдүрүп үндүрген.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинден бээр ийи он ажыг чылдар эрткен. Ол үеним дургузунда бистиң Чепсектиг Күштеривис база сайзыраан.

Бис тайбың чурттуң улузу бис. Акы-дуңма бүгү социалистиг чурттарың улустары-биле бир дөмей, совет улус база-ла бүгү улустар-биле найыралдыг чурттаар, хоорайлар-

Орук демдеглели

Дайынчы орук-биле

Бо чыддың февральдың 2-де Украин ССР-ниң Ровно облазының төвү — Ровно хоорайны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаанының 23 чыл болган оюн байырлап эрттирген.

Ровно хоорайны хостаарынга тыва эки-турачыларның аттыг эскадрону Совет Армияның өске кезектерибиле кады база аңаа киришкен. Ынчангаш ол байырлалга киржирибиле тыва эки-турачыларның толээлерин чалаан. Тывадан ол байырлалга эки-турачыларның аттыг эскадронунуң бирги взводунуң командири чораан, ам Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдөлиниң чанында аңныыртывыш эргелелиниң начальниги Оюн Каваевич Оолак, танкыга удур взводтуң командири чораан, ам Чоон-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг колхозтуң даргазы Тимофей Кузечеевич Пичен-оол, санитар взводунуң санинструктору чораан Дарья Намзыраевна Одан-оол база мен барын киржир аас-кежиктиг болган бис.

Кызылдан Ровнога чедир чеди мүн чыгыы километр черни Совет чуртувустуң янзы-бүрү «демир хартыгаларынга» олуй-солуй олуруп чораан, ийи хүн, бир дүн иштинде ужудуп чораан четтивис.

Ровно хоорайның аэропортунга февральдың 2-нинң хүүнде эртен дүштүвүс. Оон биеги СЭКП хооркомунуң бирги секретарының кабинедиге чедирип келди. Ында долдур олурупкан кижилер шупту адыш часкаашкыны-биле бисти уткуп, а хооркомнуң бирги секретары эш Антоненко бистер-биле хол тутчуп мендилешти. Ол кижилер бистер ышкаш база-ла чалаттырганнар.

Эш Антоненко байырлалды канчаар эрттиреринің чуруму-биле шуптувусту таныштырды.

Оон бистерни шуптувусту эдертип алгаш, партияның Ровно область комитединиң бирги секретары эш Мозговойнуң кабинедиге чедире берди. Обкомнуң секретарылары шуптувус-биле хол тутчуп медилешкеш, столче олурарынче чалаан. Аңаа эш Мозговой областың ажыл-агый талазы-биле чедип алган чедишкиннери-биле болгаш мурнунда турар сорулгалары-биле таныштырган.

Дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның чаңчылдарынга аныяк өскеннерни кижизидериниң талазы-биле улуг ажылдарны области чорудуп турар. Областың девискээринде 500 хире турааскаалдарны Ада-чурттуң дайынының чылдарында немец-фашистерге удур демиселге маадырлыы-биле олген совет дайынчыларның, партизаннарның хоорлериниде кылып тургускан. Ол хоорлерде турааскаалдарның мурнунга 1200 ажыг аныяктар олар ышкаш Төрөөн чурту дээш шынчы күзелин илереткен таңгыракты алган. Оон аңгыда Ада-чурттуң дайынының киржикчилери болгаш алдарлыг партизаннар-биле база күш-ажылдың маадырлары-биле ужуражмышкыннарны аныяк салгакчылар-биле хөй удаа организастаан эрттирип келген.

Обкомнуң бирги секретары сөзүн допчулап чугаалаан соолунде, орта олурганнарның бирээзи:

— Украинаны немец-фашистер эжелеп алган соонда Ровнону Украинаның төвү кылып алган деп дыңнаан мен, бо дугайында чугаалап көрүүлерем — деп айтырган.

Секретарь айтырыгны харыылавайн-даа, бо дугайын кымдан-даа артык билир, ол үеде бо бажыңга немецтерге ажылдап турган Валентина Константиновна Давгер бистиң аравыста олур. Валентина Константиновна чугаалаасын—дээш, эш Давгерге сөс берген.

— Обкомнуң бо бажыңына немецтер үезинде эжелеттирген Украинаның бүгү эрге-чагыргазын туткан гитлерниң бүрүн эргелиг төлээзи Эрих Кохтуң албан чери турган чүве. Бо олуруп турган кабинедивис ооң бир резиденциязы турган, а база бир резиденциязы кудумчу кежир—амгы «Червоний прапор» солунунуң редакциязының турар бажыңы ол.

Алдарлыг разведчик Николай Кузнецов биле мен Эрих Кохтуң бо резиденциязынга ооң хүлээп алышкынынга кирген бис. Бис ийилээ кирер бооп дугурушкан бис, ынчалзадаа ол бисти чаңгыстан хүлээп алган. Ынчаарда мен Кузнецовтуң кадайы мен деп мегелеп алгаш, ажыл дилеп кирген мен. Мени бо бажыңга ажылдаар кылдыр хүлээп алган. Чажыт медээлерни билип алгаш, партизан отрядынче дамчыдып турган мен.

Эрих Кохтуң хүлээп алышкынынга кирип келиримге, ооң столунуң ийи ужунда ийи овчарка ыттар олурар чүве чораан. Бир эвес кирип келген кижи бичин-ле шимчей бээр болза, ол ыттар дораан-на ол кижиниң ийи холдарындан барып сегирип алырлар. Ынчангаш шимчээри берге...

Ол кыска беседаның соонда тускай автобуска олурупкаш, Ровно хоорайны кезип, эрткен-не кудумчуларывыстың, төлдеривистің, улуг-улуг бажыңнарның дугайында тайылбырны партия хооркомунуң бирги секретары эш Э. Э. Антоненко тайылбырлап чораан. Бир солун чүве Ровно хоорайның бир улуг кудумчузуп тыва эки-турачыларның ады-биле адааны болду. Ол кудумчунуң бажында ак мрамор дашты оюп турган, алдын-биле украин дылга «Тувінскіх добровольців» деп бижип каан. Ол болза хоорайның демир-орук вокзалындан эгелээн. 1944 чылдың февральдың 1-ден 2-же дүнезинде бо вокзалче бир дугаарында тыва эскадрон чаза таварып кирген. Ынчангаш бо кудумчунуң адын тыва эки-турачыларга турааскаадып адаан ужуру ол.

Хоорайның ниити байдалын бистерге көргүскениниң соонда алдарлыг совет партизан, разведчик Николай Иванович Кузнецовтуң хүлерден шуткып кылган турааскаалынга бир дугаарында Оренбург хоорайның төлээлери, ийи дугаарында тыва эки-турачыларның төлээлери бистер чечектер салдывыс, ооң дараазында Ровно облазынга немец-фашистерниң тыылынга демиеежин турган партизан отрядтарының төлээлери чечек салган. Оон чоруткаш, Ровно хоорайны хостаары дээш демиселге амы-тыынын берген совет дайынчыларының, ооң иштинде бистің тыва дайынчыларның акы-дуңма хөөрүнге чечектер салдывыс.

Кежээкиниң 5 шакта 6 шакка чедир хоорайның хөгжүм-шин театрынга кино-чурукка тырттырдывыс. 6 шак турда Ровно хоорайны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаарының 23 чыл болган оюнга турааскаатқан байырлыг хурал эгелээн.

Ооң эгелээни бир янзы, солун болган. Театрның бүгү олуттарын чалаттырганнар долдур олурупкан. Театр иштн караңгы. Украин ССР-ниң гимнизин ырладып доозары билек, Ровно хоорайны хостаанынга холбаштыр ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң кол командылалының дужаалын Левитаниың номчаанын өзүгаар радио дамчыткан.

Театр иштн чырый берген, президиум столунуң артында улгаттыр кылган «Типлелге ордени» кеступ келген соонда аңаа Ровно областың болгаш хоорайның удуртукчулары, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери кээп олурупкан.

Партияның Ровно хоорай комитединиң бирги секретары байырлыг хуралды ажыткан. Оон дайынчы болгаш партизан туктарны база Ровно хоорайның тугун киирерин чарлаан. Украин ССР-ниң гимнизиниң үделгези-биле театрның соңгу эжиинден кызыл туктарны туткан кижилер шериг марш-биле олурганнарның ортузу-биле эрткеш, президиум столунуң артынга чыскаалдыр турупкан. Ооң соон дарый хурал даргазы—бистің төрөөн хоорайывыс Ровнону немец-фашистиг эжелекчилерден хостаары дээш демиселге дайынны эрес-маадырлыг чылча шаап турган шериг кезектериниң төлээлери Оренбург болгаш ыраккы Тывадан чедип келген. Оларны президиумче чалап тур бис — дээрге, президиум столунга барып олуруптувус. Эртип бар чорувуста залда олурганнар диимиттиг адыш часкап турду.

Ровно хоорайны немец-фашистерден хостаанының 23 чыл болган оюнуң дугайында илеткелди партия хооркомунуң бирги секретары эш Э. Э. Антоненко кылган. Ол бодунуң илеткелинге Ровно хоорайны хостаары дээш демиселге бирги Украин фронтузунуң дайынчыларының эрес-маадырлыг демисешкенин база дайзының тыылынга маадырлыг демисежип турган чоннуң өжээп негекчилери партизан отрядтарын, оларның маадырларын тодаргай демдеглеп чугаалаан. Ровно хоорайны хостаары дээш демиселге Совет Армияның кезектери-биле кады тыва эки-турачыларның аттыг шериг эскадрону Морозов аттыг 8-ки гвардейжи аттыг шериг дивизиязының составынга эрес-маадырлыг тулчуп, хоорайже чаза таварып кирген шериг кезектериниң бирээзи дээрзин илеткелчи онзалап демдеглээш, байыр чедирген.

Илеткелчи 23 чылдың дургузунда Ровно хоорайның үлетпүр, тудуглары канчаар-даа аажок өзүп сайзыраанын, чурттакчы чоннуң материалдыг болгаш культуралыг деңнелиниң бедээнин чугаалавышаан, ам Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга уткуштур боттандырар улуг сорулгаларны айыткан.

Илеткел соонда чалаткан төлээлер, аалчылар чүве чугаалап, түс-түс келген черлериниң мурнундан байыр чедирип, адрес бижиктерни болгаш белектерни тывыскылаан. Тыва эки-турачыларның төлээлекчилериниң удуртукчузу эш О. К. Оолакка сөс берген.

Ол бодунуң чугаазында Тываның эки-турачы аттыг эскадронунуң дайынчыларының Морозов аттыг 8-ки гвардейжи аттыг шериг дивизиязының составынга Ровнону болгаш өске-даа хоорай, суурларны хостаарынга киришкенин допчу чугаалааш, партияның Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүдөлиниң партияның Ровно обкомунга, облкүүскомунга байыр чедирген бижиин номчааш, найыралдың быжыг демдээ кылдыр обкомнуң бирги секретарынга Тываның ак торлаазын, облкүүском даргазынга диинни, партия хооркомунуң бирги секретарынга кара даштан чазаан сыын, мыйгакты, Тыва дугайында альбомнар-биле кады сөөнээн. Залда олурганнар диңмиттиг адыш часкап демдеглээн.

Партияның Кызыл хоорай комитединге, хооркүүскомга байыр чедирген бижикти база тыва эки-турачыларның төккен ханы сиңниккен черни акы-дуңма хөөрүнден алгаш, алдын-сарала хааржакка ургаш, эш Оолакка тудускан.

(Төпчүзү 4-кү арында).

ЧУРУКТА: Морозов аттыг 8-ки гвардейжи дивизиязының 29-ку полугунуң командириниң политика талазы-биле оралакчызы чораан, подполковник, курлавырда пенсионер И. М. Наумов областың хөгжүмшин театрының фойезинде делгеттинген делгелгени Тываның төлээлеринге тайылбырлап тур.

ПАРТИЯ БӨЛҮҮ

Бисте трактор-хову бригадазынга партия бөлүү тургустунгандан бээр бүдүн чартык чыл чедип тур. Баштай аңаа 11 коммунист турган болза, ам 19 кижи чедир өскен. Партбөлүктүң организакчызы Куудар Күнчун ажылхеректи организастаарынга мергежилдиг, тывынгыр болгаш сонуургалдыг кижи. Ынчаарга коммунистериниң кайызын кайы дээр—ол бедик адынга төлептиг улус.

Коммунистериниң хуралы түннел чок чугаалажыышкын-биле эртпес, үргүлчү-ле кандыг-бир солун айтырыгны көдүрген, ону боттандырарын чедип алыр сорулга салган болур. Сөөлгү болган хуралга машинатехника септелгезиниң дугайын чугаалашкаш, аңаа коммунист бүрүзүнүң идепкейлиг киржирин шиитпирлээн. Эш Севек-Доржуга удуртқан звено көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин эки шынарлыг дооскан. Севек-Доржунуң саналы-биле андазының үрелген майыын кылырда, ону чаа артык кезек-биле солувайн, эрги майыктарны хайылдырып турган кылыр арганы ажыглаан бис. Ол биске дыка ажыктыг болган, ооң ачызында колхозка 300 ажыг рубль камналга алдынган.

Сөөлгү үш-дөрт айларда партия бөлүүнге элээн каш аныяк коммунистер немешкен. Оларга дузалаарыныг өөренип турарлар. Ол ышкаш, коммунист инженер Ховалыг Ангыр-оол тракторист-комбайнерлерге 1—2 класстың мергежил бедидериниң кичээлдерин эрттирип келген. Ам олар экзамен дужаарынга белеткенип турарлар.

Машина-трактор мастерскаязынга кире бээрге, коммунистерниң канчаар ажылдан турары дораан кестү бээр. Кызыл булуң бо. «Механизатор» хана солун, Агитхуудус, Хүндүлел самбызазы, «Коммунистин үнү» деп стенд астынган. Бо бүгү чүүдер өй-өйлеп чаартынын турар. Оон ындай машина-техника талазыбиле янзы бүрү өөредилге номнары база өске-даа немелде материалдар ында бар.

Социалистиг чарыш—партия бөлүүнүң коммунистериниң ажыл-хереэн хей-аът киирер улуг күш болу-биле бир аныяк коммуниске-ле хөй чыл партия стажтыг бир коммунисти быжыглаан. Оларның бот-боттарынга канчаар дузалажып турарының дугайын хуралга чугаалажып турар апарган.

Бистиң коммунистеривистиң хөй кезии кежээки школада чедишкиннинг өөренип турарлар. Ол ышкаш, коммунист инженер Ховалыг Ангыр-оол тракторист-комбайнерлерге 1—2 класстың мергежил бедидериниң кичээлдерин эрттирип келген. Ам олар экзамен дужаарынга белеткенип турарлар.

Машина-трактор мастерскаязынга кире бээрге, коммунистерниң канчаар ажылдан турары дораан кестү бээр. Кызыл булуң бо. «Механизатор» хана солун, Агитхуудус, Хүндүлел самбызазы, «Коммунистин үнү» деп стенд астынган. Бо бүгү чүүдер өй-өйлеп чаартынын турар. Оон ындай машина-техника талазыбиле янзы бүрү өөредилге номнары база өске-даа немелде материалдар ында бар.

Социалистиг чарыш—партия бөлүүнүң коммунистериниң ажыл-хереэн хей-аът киирер улуг күш болу

Коммунистер дугайында чугаа

берген. Коммунист бүрүзү партия даалгалыг болгаш чарышка алган хүлээлгелиг. Чижээ, тракторист Алексей Ховалыгның алган хүлээлгези мындыг: Улуг Октябрьның 50 чылына алдар кылдыр «ДТ—75» трактору-биле 1200 га чымчак черни андарар, кывар-чаар чүүлге камналгалыг болурун чедип алыр, суур чаагайжыдылгазынга идепкейлиг киришпишаан, он ажыг дес ыяшты тарып олуртур. Мен база хүлээлге алдым: ГАЗ-51 машина-биле 40 мүн тонна-километрни эртер, ооң-биле кады машина-техникага камналгалыг болур талазы-биле чолаачы мергежилимни улам бедидер мен.

Хүлээлге улуг, ынчаарга бистің кижи бүрүзүнүң сорулгазы — ону ыяавыла күүседири болур. Мен бодаарымга, чүгле бистің партия бөлүүнде эвес, а бүгү колхозта мактадып турар коммунистеривис—трактористер А. Ховалыг, О. Маадыр-оол, О. Дорур-оол, чолаачылар О. Бавуу, С. Шуруку, комбайнер Х. Хөөкүй-оол, дарган О. Сээги болгаш оон-даа өскелер турда, сөглээн сөс ажыл-херек кырынга боттанып дээрзинге бүзүреп турар бис.

Д. ЛЮНДУП.

Чоон-Хемчик район,
«Искра» колхоз.

Организастыг ажылдар

Партияның XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар болгаш Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш Тес-Хем районзунуң баштаар чери чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Райпо баштаар чери бараан саарылгазының чыл планың 104 хуу, ниитининг чемненилге черинің планын 112 хуу күүсеткен. Эрткен чылын райпо кооперация кежигүнүнге 148 кижини хүлээп алган. Хуучу кежигүннериң ортузунга тайылбыр массалыг ажылдарны чорудуп келген. Сес кезек черге хуучуларның участок хуралын эрттирген. Аңаа амыдыралдың чугула айтырыгларын чугаалажып, чоннуң чагыгларын хүлээп ап келген. Магазиннерге бараан ассортиментизин көвүдедип, чурттакчы чоннуң чугула бараннар-биле хандырып келгениниң түңнелинде 46700 рубльдің бараанны пландан ажыр саттынган. Эрткен чылын үш ларёк ажыттынган. Ырак черлерде чурттап турар малчыннарга беш автолавканы быжыглаан. Автолавкаларның садыгжылары Чавырык, Күнгаа олар бараан саарылгазының ай, квартал планын ажыр күүседип, малчыннарга бараан хандырылгазын үзүктелдирбейн келген.

Совет садыгның мурнакчы арга-дуржулгазын нептередир сорулга-биле садыгжыларның семинарын каш удаа эрттирген. Аңаа ортээн чиигеткен бараннар магазинниң эргелекчизи Ушаа, О. Шынаада магазин эргелекчизи Хажылай, раймаг эргелекчизи Рачева оларның ажыл дуржулгазының солчуушкунун организастаан. Ол ышкаш садыгжылардың ниити хуралдарынга чоннуң чөптүг негелдезин өй-шаанда хандырар, садыглаашкынның культуразын бедидер дугайында айтырыгларны чугаалажып көргеи.

Райпо баштаар чери социалистиг чарышты организастап, ооң түңнелин квартал санында коллективтің бүдүрүлге хуралынга чугаалажып келген. Ында 91 садыг ажылдакчылары киржип турар. Социалистиг чарыштың типлекчилеринге өртектиг шаннаалдарны тыпсып турар. Үш бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективи болур дээш ажылдап турар. Раймаг коллективинде ол атты чедип алырының бүгү аргалары бар.

Ямы-бүрү темаларга лекция, беседаны райпо коллективинің кежигүнинеринге каш удаа номчаан. Райповуң кызыл булуңу үргүлчү ажылдан келген. Ында теп болгаш совет садыгның солуннарын база журналдарын чагыдып каан.

Райповуң аныяктары культура бажыңынын чанында бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнде идепкейлиг киржип турар. Намзармаа, Долзатмаа олар мурнакчы талантызын коргүзүп турарлар.

Райпо ажылының чамдык адырларында чедишкиннер бардаа болза, четпес талалар база барын айтыр херек. Ямы-бүрү чылдагаанар-биле магазиннерниң хаглыг турар чоруу хөй. Арыг-шевер сагылдазы ам-даа куду. Көдээ суурларда тускай проект өзүгаар туттунган магазин чок. Кышкы үеде чамдык магазиннер одаар ыяш-биле четче хандыртымайн турар. Ниитининг чемненилге черлериниң белеткен турар чемненилге шынары куду, ассортиментизи кызыы. Районнуң чурттакчы чонун хлеб-биле чедир хандырбайн турары тергин четпес болуп турар. Ажылга кадрлар хүлээп алыр ажыл база-ла четпес тургустунган. Кайы хамаан чок кижилерни ажылга хүлээп алганындан кооперацияның хөреңгизин самчыгдаар чоруктар бар. Белдир-Арыг суурда ларёктуң эргелекчизи турган Сундуй 3000 рубльдин, Самагалдайның аъш-чем магазинниң эргелекчизи Кочегыров 6000 рубльдин, склад эргелекчизи турган Хертек 1000 рубльдин самчыгдалын кылган болгаш оларны истелге органынче шилчиткен.

Райпо баштаар чери болгаш районнуң садыг четкилериниң бүгү ажылдакчылары бар четпестерни дарый чайладыр дээш бүгү күжүн харамнаанмайн ажылдаар.

О. ДОГУЙ-ООЛ.

Тес-Хем райпозунуң садыг талазы-биле инструктору.

ШЕФ-БИЛЕ

Берт-Даг суурнуң чурттакчылары школа, эмнелге, уруглар албан черлеринге шеф ажылын организастап, улуг ажылдарны бүдүрүп берип келген. Чоокта чаа дыштанып хүнде Берт-Даг школазынга шеф организастаан.

«Тес-Хем» совхозтуң ажылчын, албан-хаакчылары эмнелге черинің болгаш школаның коллективтерин ийи тракторлуг, ийи автомашиналыг Теректиг-Хемнин Талдыгга чеде бергеш, 78 кубометр оттулар ыяшты хан белеткээш, ол-ла хүн школа чанында экээп дүжүрүп берген. М. Доржу, М. Ламажып, Д. Ажай, С. Чооду олар шефке эң-не идепкейлиг киржип, кижи бүрүзү 3—4 кубометр ыяшты белеткээн.

Ыяш белеткелинге киришкен 32 кижи звенолар болуп алгаш, араызынга чарыштыг ажылдан хүнзээннер. Звенолардан С. Идамнын 12, Н. Кызыл-ооллуу — 19 кубометрни белеткээш, чарыштың типлекчилери болганнар. Школаже ыяш сөөртүп турган механизаторлардан М. Арапчор, П. Ремунчук олар эки ажылдаанар.

Шеф ажылын организастап турган, школаның, уруглар болгаш медицина албан черлериниң оттулар ыяжын март 12-ге — Советтерге соңгулда хүнүнге чедир белеткээрин Берт-Даг суурнуң ажылчы чоннары шиитпирлээн.

М. ТИРЧИН,
К. СОЧИ.

ны тудуп тургузар, бодунуң күш-ажылынның үре-түңнелдери-биле черни каастаар, эртемин болгаш техниканы хөгжүдер, бойдустуң ам-даа ажыттынгалак чажыттарын илередир болгаш оларны кижи төрелгеттенге бараан болур кылдыр тургузар деп кара чаңгыс күзелдиг.

Ынчалза-даа боттарының мырыңай удурланышкак «хөрөөн» кылып турар кижилериң делегейде ам-даа бар болуп турары хараадан-чыг. Олар бомбаларны болгаш өртендирер бомбаларны Вьетнамның тайбың суурларынче октап, амыдырал чечектелген турар ужурлуг черлерге өлүмнү нептередип, делегейниң чаа өртүн кыпсып үндүреринге бар-ла күжү-биле белеткеп турар. НАТО-нуң башкарыкчылары, Барын Германияның адаанызрак, өжөөн негежи күштери делегей байдалын нарыыдадып, дүшкүүрлүг чорукту чидиглендирип турар. Ынчангаш бо бүгү фактыларны барымдаалавайн барып шыдавас бис. Ооң ужурунда Совет чазан болгаш СЭКП, агрессчи күштериң чимзенишкиннеринге удур серемчилелди улам ыңай бедидери-биле, армияның болгаш флоттуң күчүзүн быжыглаары-биле бүгү-ле хемчеглерни ап турар. Ам бистиң камгалал күчүвүс коммунизмни дүвүрөөзин чок тургузар арганы совет улуска берип турар ындыг деңнелде тургустунган.

Армияның болгаш флоттуң чепсегленишкининде амгы үениң чепсөөниң болгаш техниказының бүгү хевирлери бар. Совет Чепсектиг Күштериң кол хевири болза, стратегтиг ужур-дузаның ракета шериглери, күчүлүг термоядролуг зарядтарлыг баллистиктиг болгаш диптер аразына ужугар ракеталар болуп турар. Олар бөмбүрөктиң кайыдаа черинде кандыг-даа объектиге согуларны таварыштырып шыдаар аргалыг. Бистиң ракеталарывыстың ужудуушкунунуң ылаптынның болгаш чазыг чогунуң дугайы бүгү кижилерге билдингир. Оожум океанның шыңгыы айтып каан районунче ССРЭ-ге өөлүг үеде боттандырган оларның салып үндүрүүшкүнү ону тодаргай көргүзүп турар.

Чепсектиг Күштериң өске-даа хевирлеринде эң сайзыраңгай дайынчы техника база бар. Кургаг чер шериглери, шериг-агаар болгаш шериг-далай күштери, агаардан халдаашкынга удур камгалалдың шериглери ракета-ядролуг чепсек-биле четчир саныңаа даугаар чепсегленген.

Албан-ажылдың аайы-биле шериглерге баар ужур меңээ үргүлүү таваржыр. Төрөөн чурт бодунуң камгалакчыларынга кайы хире сүртенчиг болгаш күчүлүг чепсекти берип турарын көргеш, кижиниң сагыш-сеткили чайгаар өөрүп келир. Кургаг чер шериглерин чижек кылдыр ап көрөөли. Дайын чылдарында, харын-даа дайын сөөлүндеги он чылдарда, биске турган чепсек-биле ам оларда турар чепсекти деңнээр ужур-даа чок. Ам кургаг чер шериглериниң от күчүзүнүң үндезининде атом октарлыг оперативтактиктиг ужур-дузаның ракеталары болуп турар. Танкылар, бронетранспортөрлар, зенит камгалалдың чепсектери, чепсектиң болгаш техниканың өске-даа хевирлери шынар талазы-биле база чаартынган.

Чурттуң агаар кызыгаарының камгалакчылары — Агаардан халдаашкынга удур камгалалдың шериглериниң дайынчы техниказы хүн бүрүде сайзыраңгайжып турар. Үнден артык дүрген ужудар хыдыкчы самолөттар радиотехниктиг чепсектер-биле сырый дем кадып алгаш, камгалап турар объектилериң ыраагынга-ла дайзынны узуткап шыдаар аргалыг.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң оон өске хевирлери база бедик дайынчы шынарларлыг болуп турар. Ынчаарга Совет Армияда болгаш Шериг-Далай Флодунда эң кайгамчык түүл болза, солдаттар, матроттар, сержантылар, старшиналар, офицерлер, адмиралдар болгаш генералдар болуп турар. Коммунизмниң идеяларынга шынчы болур өзүга кижизиткен олар Төрөөн чурттуң дааскан чиик эвес, ынчалза-даа хүндүлүг албанын алдарлыы-биле эртирип турарлар.

Ам совет дайынчы — бедик белеткелдиг, бүгү талазы-биле болбаазыраңгай кижи-дир. Оолдар болгаш кыстарның сес чыл ыяавыла өөредилгезиниң дугайында хоойлуну ССРЭ-де амыдыралга чайгылыш чокка боттандырып турар. Чурттуң аныяк хамаатыларының хөй нуруузу долу ортумак школаны доозуп турар. Ооң дараазында оларның иштинден он-он муң кижилер тускай ортумак техниктиг училищелерге азы дээди өөредилге черлеринде өөренип турар болгай. Ол чорук даймычыларның иинти эртембилгдиг деңнелиинге база таарымчалыг салдарны чедирип турар.

Кайы-даа шериг кезээн ап көөр болза, ооң солдаттарының хөй нуруузу долу ортумак школаны доосканн дугайында бышкан билигниң аттестаттарлыг болуп турар. Офицер составында техниктиг болгаш инженер белеткелдиг командирлер болгаш тускай эртемниглер чыл бүрү улам көвүдеп турар. Чижээ, ракета шериглериниде офицерлер, инженерлер болгаш техниктер ам чеден беш ажыг хуу болуп турар. Чаа-ла шеригге келдирткен солдаттарның бизин чеден чедир хуузу техника талазы-биле кайы-бир тускай эртемниг болуп турар.

Бо бүгү — эрткен он-он чылдарның дургузунда ССРЭ-ге боттанган өзулуг-ла аажок улуг чаартылгаларның түңнели-дир. Кажан дайынчыларны бижикке өөредири Кызыл Армияга база бир кол айтырыг болуп турган үени сактып келир мен. Казармаларга винтовка-биле кожа үжүглелдер чыдар болгай. Ам ол бүгү — ыракта эрткен үеним болу берген. А аная совет солдат физиканың, радиоэлектрониканың болгаш дээди математиканың үндезининиң талазы-биле кичээлдерни бодунуң чажыттары-биле чорудуп турарының фактылары хаая эвес. Шеригге албан эрттирип турар үезинде эртем чадавын чедип ап турар даймычылар безин эвээш эвес. Бисте ындыг чижектер анаа-ла болуушкун апарган болгаш кымны-даа кайгатпайн турар.

ССРЭ-де кайгамчык байырлал — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чыл оюнга чогумчуладыг белеткел чорун турар. Ажылчы кижи бүрүзү Совет эргечагырганың чартык чүс чыл оюн бүдүрүлгечи эки белек-биле, айыткан планнарны долдур болгаш ажыр күүседири-биле уткуурунче чүткүлдүг.

Чепсектиг Күштериң бодунуң составы — хөй миллион болгаш хөй национаалдыг совет улустуң чарымнамас кезии. Даймычылар боттарының социалистиг Ие-Төрөөн чуртунуң төрүттүнген хүнүн төлептиг уткуурубиле база белеткеп турар. Дайынчы болгаш политиктиг белеткелге, нарын техниканы болгаш чепсекти шиңгээдип алырынга улам бедик көргүзүглер дээш социалистиг чарыш кезектерде, корабльдерде улам калбарып турар. Даймычыларның сөзү ажыл-херектерден база карышпайн турар. Ооң тодаргай чижектерин шылгаракчыларның, тергин специалистерниң, караны ылаптыг адар мастерлериң, хүн, дүнүн нарын байдалдарында машиналарны башкарып чоруур мастерлериң санының соксаал чокка көвүдеп турарындан көрүп турар бис.

Совет даймычылар тайбыңны болгаш дүвүрөөзин чок чорукту камгалаар талазы-биле даймычы өөлчегде чааскаан эвес туруп турар. Чепсек аайы-биле акы-дүңмалар, социалистиг өске-даа чурттарның армияларының даймычылары, Варшава Керөөзиниң талазы-биле эштер совет даймычылар-биле кады даймычы өөлчегде туруп турар. Капиталистиг дарлалдан хостуг чурттарның улустары боттарының камгалакчыларын тайбың камгалакчылары деп адап турарлар. Ол боттуг түүлге база-ла дүгжүп турар. Агрессорну, өскениң байлаан эжелексөөрлерин кайы-даа үеде кыңчыктырбазынга белен турзун дээш боо-чепсекти совет солдатка тутсуп берген. Ынчангаш күштүг согуг таварыштырар сүртенчиг од чепсек идегелдиг, быжыг болгаш билдилиг холдарда турарынга чоргаарланыр бис.

(ПМА).

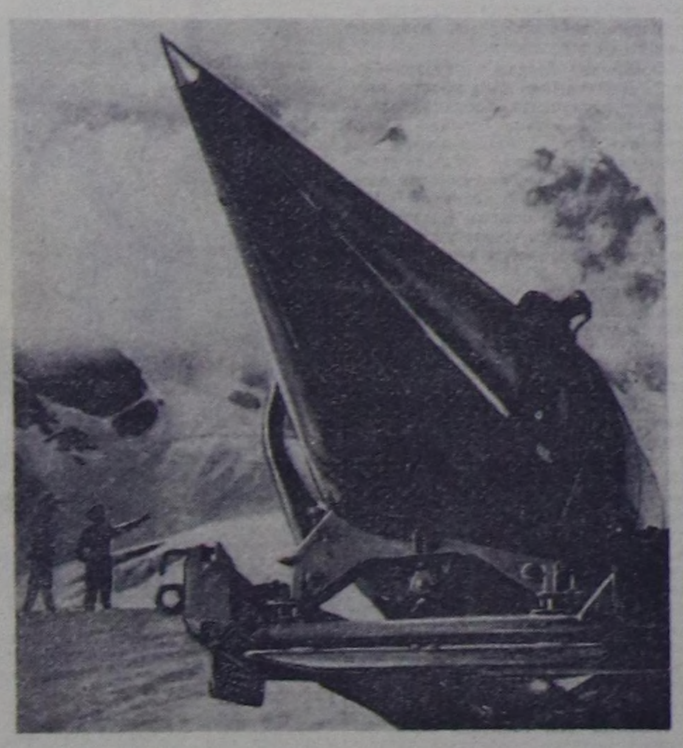

Салып үндүрер турушче үнериниң мурнуу чарыында.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Фронтучу эжимге

Кадарчы, чаш шаавыстам
Кады хөглеп өскен эжим.
Чалыы назын чалбыраже
Чарылбайн чораан эжим.

Халап үнген дошкун өйде
Ханныг чааже үдеп каан мен.
Зрес-маадыр тулчуп тургаш,
Эжим чанып келбейн барган.

Ровно хоорайның төвүнде
Улуг-Хемни харап турар
Бедик чоргаар тураскаал бар.
Мээң эжим ол-ла болгай.

Чону бисти амыр-тайбың,
Чолу чаагай чурттазын дээш,
Ада-Төрөөн чуртту дээштиң,
Амы-тынын харамнанмаан.

Эки чүве бүдүрерде,
Ада-чуртка бараан боорда,
Эжим, бодум үлүүм катай
Ажылдаарын ыызып чор мен.

Хөвүңге чечен салып,
Хейнүң оруу ынаар шуужар,
Чүректериң ыдыында сен,
Чүдүүр сүлдем бедиинде сен.

Кара чаштан ойнап өскен
Хайыралыг эжим ужун,
Хайлыг өлүм, ханныг чаага
Кажан-кеззэ каргыштыг мен.

Алексей ХУУРАК.

Кыдатта болуушкуннар

Пекин удуртукчуларының боттарының билигеги-биле алырга, кыдатта «культура революциязы» дижир чүвезиниң чорудуушкуну херек кырында «эрге-чагырга дээш демисел» болуп турар. Хунрэйбиннер болгаш цзаофаньчылар — үймээнчилер чүгле можуларның эвес, харын база адакы партия комитеттерин болгаш күрүне эрге-чагыргазының органнарын тарадыр сывырып турар. Цзаофаньчылар шериг кезектериниң деткимчези-биле Кыдаттың мурнуу-барының талазында Гуйчжоу можуда «эрге-чагырганы эжелеп алган» деп, «Синь гуйчжоу бао» солун дыңнаткан. Ол можунуң кол хоорайы — Гуянга олар «Мао Цзэ-дунуң идеяларының революстуг комитедин» тургускан дугайын болгаш эрге-чагырганың түр органының хүлээлгезин ол комитет бодунга алганын дыңнаткан.

Бүгү можуда «эрге-чагырганы эжелеп алыр дээш демиселди эчизинге чедир чорудар» төлээде, «Мао Цзэ-дунуң идеяларының революстуг комитеттерин» бүгү уездилерге тургузар сорулганы ол комитет салган. Бо можу комитеди «эрги күрүне машиназын сый шавар болгаш «Мао Цзэ-дунуң идеяларының чаа революстуг корум-чурумун» Гуйчжоуга тургузар деп цзаофаньчыларны кыйгырган.

17 чылдың иштинде Мао Цзэ-дунуң идеяларынга удур демисежин келген болгаш Гуйчжоуга «ревизионисчи тускай «хаан күрүнезин» тургускан» деп, партия болгаш күрүнө органнарының ажылдакчыларын буруудадып турар.

Хубэй, Сычуань болгаш өске-даа можуларда Мао Цзэ-дунуң удурланыкчылары биле талалакчыларының аразында месилдежиишкиниң үргүлчүлеп турар дугайын информация агентилелдери дыңнадып турар. Цзоокта чаа Пекиниң төвүнге цзаофаньчылар митингини эрттирип, Мао Цзэ-дунуң удурланыкчыларындан «Мурнуу чүктү хостаарын» негеп турган.

(СЭТА).

Кыдат эрге-чагыргалар чүнү күзевейн турарыл?

ПЕКИН. (СЭТА). Совет-кыдат пайырал дээш Кыдатка ханын төккен совет кижилериң хөөрлеринге венноктарны Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнде садыры-биле ол хөөрлерже совет дипломаттарның чоруурун кыдат эрге-чагыргалар бо чылын ойталаан.

Империалистиг Японияга удур кыдат улустуң даймыныың аар-берге чылдарында совет ужудукчулар-эки-турачылар аңаа дузалаан Совет Армиялың болгаш флоттуң дайынчылары япон эжелекчилерден Соңгу-Чөөн Кыдатты хостаарынга Кыдаттың улусчу-хосталга армиязыбиле киришкен, боттарының интернационалчы хүлээлгезинге шыңчы хөй-хөй совет кижилер Кыдаттың хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселге боттарының амы-тынын бергеннер.

Совет маадырларның тураскаалын сагынмышаан, кыдат улус оларның хөөрлерин хайыралыг болгаш ынакшыл-биле көрүп келген. Совет Чепсектиг Күштериң кыдат черге болган тулчуушкуннарга өлген дайынчыларынга тураскаалды Ухань, Харбин, Шэньянь, Порт-Артур болгаш Дальный хоорайларда туткан. Чыл бүрүде чаңчыл ёзугаар Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнде ССРЭ-ниң КУР-да алчын черинин дипломаттыг ажылдакчылары совет дайынчыларны орнукшуткан черлерге барып, венноктарны салып келген.

ТЫВА АССР-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОКРУГТАРНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

Ак-Довуракты Төп № 36 соңгулда округундан — эш **Чямит-Доржу Байырович Ондарны**, 1932 чылда төрүттүнген, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың директору, СЭКП кежигүнү, № 834 тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Ак-Довуракты Мурнуу талакы № 37 соңгулда округундан—эш **Тамара Чашооловна Норбуну**, 1921 чылда төрүттүнген, облсовпрофтуң даргазы, СЭКП кежигүнү, «Тувааббестстрой» тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Ак-Довуракты Чөөн талакы № 38 соңгулда округундан — эш **Доржу Салчакович Авыданы**, 1936 чылда төрүттүнген, рудник забойщиктериниң бригадири, партия кежигүнү эвес, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Дөн-Терезиниң № 39 соңгулда округундан—эш **Тюлюш Араптанович Стал-оолду**, 1928 чылда төрүттүнген, СЭКП райкомунуң бирги секретары, СЭКП кежигүнү, «Шекпээр» совхозтуң Дөн-Терезин салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

«Барлык» совхозтуң № 40 соңгулда округундан—эш **Сара Сааевна Идам-Сюрюңну**, 1943 чылда төрүттүнген, «Барлык» совхозтуң саанчызы, партия кежигүнү эвес, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Алдын-Булактың № 41 соңгулда округундан—эш **Николай Монзуелович Конгарны**, 1911 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң килдис эргелекчизи, СЭКП кежигүнү, «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Эрги-Барлыктың № 42 соңгулда округундан—эш **Валентина Бадыргыевна Шаалыны**, 1928 чылда төрүттүнген, «Большевик» колхозтуң ясли эргелекчизи, СЭКП кежигүнү, «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Биче-Тейниң № 43 соңгулда округундан—эш **Монгуш Букулдурешович Достак-оолду**, 1925 чылда төрүттүнген, суг ажыл-агый министри, СЭКП кежигүнү, «Шекпээр» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Чадааның № 44 соңгулда округундан—эш **Саая Быдаашаарович Тавак-оолду**, 1919 чылда төрүттүнген, «Шекпээр» совхозта СБФ-ның бригадири, СЭКП кежигүнү, «Шекпээр» совхозтуң салбырының (Аянгаты) ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Хөндергейниң № 51 соңгулда округундан—эш **Монгуш Какыйлаевич Шыырапты**, 1924 чылда төрүттүнген, Улусчу контрольдуң республика комитединиң даргазы, СЭКП кежигүнү, «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Шеминиң № 52 соңгулда округундан—эш **Шулуу Даваевич Куларны**, 1930 чылда төрүттүнген, СЭКП райкомунуң бирги секретары, СЭКП кежигүнү, «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Чадааның Чөөн талакы № 46 соңгулда округундан—эш **Владимир Николаевич Филипповту**, 1931 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң нийити секретары, СЭКП кежигүнү, Чадааның «Сельхозтехника» катыжышкынының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Чадааның № 47 соңгулда округундан—эш **Алекеей Боктаевич Чыргал-оолду**, 1924 чылда төрүттүнген, РСФСР-ниң уран түүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, композитор, СЭКП кежигүнү, Чадаана хоорайның № 1 школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Аянгатының № 44 соңгулда округундан—эш **Саая Быдаашаарович Тавак-оолду**, 1919 чылда төрүттүнген, «Шекпээр» совхозта СБФ-ның бригадири, СЭКП кежигүнү, «Шекпээр» совхозтуң салбырының (Аянгаты) ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Хөнделенин № 45 соңгулда округундан—эш **Хомушку Дарымаевич Онгай-оолду**, 1935 чылда төрүттүнген, «Барлык» совхозтуң трактор-хову бригадазының бригадири, СЭКП кежигүнү, «Барлык» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Дөн-Терезиниң № 39 соңгулда округундан—эш **Тюлюш Араптанович Стал-оолду**, 1928 чылда төрүттүнген, СЭКП райкомунуң бирги секретары, СЭКП кежигүнү, «Шекпээр» совхозтуң Дөн-Терезин салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Чыргакызың № 53 соңгулда округундан—эш **Александр Бюрбюевич Даваны**, 1914 чылда төрүттүнген, социал хандырылга министри, СЭКП кежигүнү, «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Хорум-Дагның № 54 соңгулда округундан—эш **Борис Хөлчүкпенович Болдур-оолду**, 1918 чылда төрүттүнген, чырыдышкын министри, СЭКП кежигүнү, Хорум-Дагның сес чыл школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Ийменин № 55 соңгулда округундан — эш **Серемаа Докпаповна Ондарны**, 1940 чылда төрүттүнген, Ленин аттыг колхозтуң саанчызы, СЭКП кежигүнү, Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Кызыл-Тайганың № 56 соңгулда округундан — эш **Оюн-оол Шүржемеевич Ондарны**, 1940 чылда төрүттүнген, Ишкин эмнелгезиниң эмчизи, СЭКП кежигүнү, «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Кировтуң № 57 соңгулда округундан—эш **Долука Кара-Хунаевна Назынны**, 1939 чылда төрүттүнген, «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу, партия кежигүнү эвес, «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Бора-Тайганың № 58 соңгулда округундан—эш **Шортак Мускуйевна Ооржакты**, 1942 чылда төрүттүнген, «Сүт-Хөл» совхозтуң саанчызы, партия кежигүнү эвес, «Сүт-Хөл» совхозтуң Ак-Даш сүт-бараан фермазының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Сут-Аксының № 59 соңгулда округундан — эш **Күжүгет Сереевич Шойгуну**, 1921 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң секретары, СЭКП кежигүнү, «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Алдан-Маадырның № 60 соңгулда округундан—эш **Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржакты**, 1921 чылда төрүттүнген, «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу, СЭКП кежигүнү, «Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Хайыраканның № 49 соңгулда округундан—эш **Тимофей Күзекеевич Пичен-оолду**, 1920 чылда төрүттүнген, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң даргазы, СЭКП кежигүнү, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Бажын-Алаактың № 50 соңгулда округундан—эш **Севек-Доржу Кодур-оолович Сатты**, 1935 чылда төрүттүнген, «Искра» колхозтуң тракторизи, СЭКП кежигүнү, «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Хөндергейниң № 51 соңгулда округундан—эш **Монгуш Какыйлаевич Шыырапты**, 1924 чылда төрүттүнген, Улусчу контрольдуң республика комитединиң даргазы, СЭКП кежигүнү, «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Шеминиң № 52 соңгулда округундан—эш **Шулуу Даваевич Куларны**, 1930 чылда төрүттүнген, СЭКП райкомунуң бирги секретары, СЭКП кежигүнү, «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

ӨВҮР РАЙОН

Саглының № 68 соңгулда округундан — эш **Серен Байыровна Монгушту**, 1924 чылда төрүттүнген, «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу, СЭКП кежигүнү, «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Дус-Дагның № 69 соңгулда округундан — эш **Кыргыс Норбуевич Шулууну**, 1931 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП райкомунуң бирги секретары, «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Хандагайтының № 70 соңгулда округундан — эш **Калга-оол Санчы-Бидипович Монгушту**, 1926 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Коммунизмче орук» колхозта хойжу бригаданың бригадири, «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Суг-Аксының № 59 соңгулда округундан — эш **Күжүгет Сереевич Шойгуну**, 1921 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң секретары, СЭКП кежигүнү, «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Туранның № 71 соңгулда округундан — эш **Ариков Сергеевич Накылды**, 1932 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Туранның тудуг-монтаж эргелелиниң столяры, ол эргелелдиң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Туранның № 72 соңгулда округундан — эш **Ирина Прокопьевна Фоминыхты**, 1927 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, Туранда район эмнелгезиниң педиатор эмчизи, район эмнелгезиниң эмчилериниң болгаш техниктиг ажылдакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Баян-Таланың № 61 соңгулда округундан — эш **Ооржак Чываажык Лопсаңчапты**, 1903 чылда төрүттүнген, Ленин аттыг колхозтуң хойжузу, СЭКП кежигүнү, Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң Баян-Тала салбырының колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Сарыг-Септиң Барын талакы № 62 соңгулда округундан — эш **Салчак Калбакхорекович Токаны**, 1901 чылда төрүттүнген, СЭКП обкомунуң бирги секретары, СЭКП кежигүнү, «Октябрь 14 чылы» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Сарыг-Септиң Чөөн талакы № 63 соңгулда округундан — эш **Галина Минфонтьевна Дорофеевану**, 1931 чылда төрүттүнген, Сарыг-Сеп ортумак школаның башкызы, партия кежигүнү эвес, Сарыг-Сеп ортумак школаның башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Бүрен-Аксының № 64 соңгулда округундан — эш **Климентий Сайын-оолович Очур-оолду**, 1929 чылда төрүттүнген, Каа-Хем райкүүскомунуң даргазы, СЭКП кежигүнү, «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Федоровканың № 65 соңгулда округундан — эш **Андрей Андреевич Моргунну**, 1937 чылда төрүттүнген, «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы, СЭКП кежигүнү, «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Ильинканың № 66 соңгулда округундан — эш **Клим Иванович Яковлевти**, 1931 чылда төрүттүнген, «Тиилелге» колхозтуң тракторист-комбайнери, партия кежигүнү эвес, «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Көк-Тейниң № 67 соңгулда округундан—эш **Мунзук Чамбаралович Мунзокпанны**, 1911 чылда төрүттүнген, мал семиртир «Совет Тыва» совхозтуң хойжузу, СЭКП кежигүнү, «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

ТАНДЫ РАЙОН

Арыг-Бажының № 78 соңгулда округундан — эш **Владимир Ефимович Серяковту**, 1934 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, көдээ ажыл-агый министри, «Совет Россия» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Балгазының № 79 соңгулда округундан — эш **Ольга Павловна Чуеваны**, 1926 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң агроному, «Революцияның чалбыыжы» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Өөктүң № 75 соңгулда округундан — эш **Петр Артемьевич Дежневти**, 1917 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Искра» колхозтуң даргазы, «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Тарлагның № 76 соңгулда округундан — эш **Манефа Алексеевна Сметанинаны**, 1925 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Өөк» совхозтуң кол агроному, «Өөк» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Федоровканың № 65 соңгулда округундан — эш **Андрей Андреевич Моргунну**, 1937 чылда төрүттүнген, «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы, СЭКП кежигүнү, «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Хадыңның № 77 соңгулда округундан — эш **Анна Юмбуевна Даңгааны**, 1922 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, «Хадың» колхозтуң саанчызы, «Хадың» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Бай-Хаактың № 81 соңгулда округундан — эш **Михаил Митрофанович Сухачевту**, 1923 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП райкомунуң бирги секретары, Бай-Хаак ортумак школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының база районда харылзаа белдириниң ажылдакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Межегейнин № 82 соңгулда округундан — эш **Степан Агбанович Сарыг-оолду**, 1908 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, чогаалчы, «Межегей» совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Элегестиң № 83 соңгулда округундан — эш **Көржең-оол Тулушович Санааны**, 1911 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, «Элегес» совхозтуң хойжузу, «Элегес» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Кочетовонуң № 84 соңгулда округундан — эш **Матпа Самбуевич Хомушкуну**, 1931 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, культура министри, «Коммунизмниң херели» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Чедерниң № 85 соңгулда округундан — эш **Валентин Сергеевич Сапелкинни**, 1931 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Тиилелге» совхозтуң директору, «Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Хову-Аксының Барын талакы № 86 соңгулда округундан — эш **Сергей Мечикеевич Түмен-Хөөну**, 1923 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, геология шинчилелиниң № 18 болүүнүң өрүмнекчи-мастери, ол болүүктүң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Хову-Аксының Чөөн талакы № 87 соңгулда округундан — эш **Василий Иванович Поповту**, 1924 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП обкомунуң секретары, «Тываобальт» комбинаттың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Самагалдайның № 88 соңгулда округундан — эш **Серемаа Манзырыкчиевна Баир-оолду**, 1923 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тес-Хем райкүүскомунуң даргазы, «Сельхозтехниканың» Самагалдай салбырының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Берт-Дагның № 89 соңгулда округундан—эш **Чүргүй-оол Намгаевич Хомушкуну**, 1918 чылда төрүттүнген, «Тес-Хем» совхозтуң ажылдакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры, СЭКП кежигүнү, «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

Тестиң № 90 соңгулда округундан —эш **Максим Дондупович Суванди-ни**, 1913 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, «Чодураа» колхозтуң хойжузу, «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

ТОЖУ РАЙОН

Тоора-Хемниң № 91 соңгулда округундан — эш **Эрестол Даржаевич Даржааны**, 1921 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес, «Совет Тыва» колхозтуң анчызы, «Совет Тыва» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Ийниң № 92 соңгулда округундан —эш **Клавдия Донгаковна Хураа-оолду**, 1933 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Ийде эмнелге пунктузунуң эргелекчизи, «Май бири» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының иинти хуралындан депшиткен.

Ырбанның № 93 соңгулда округундан — эш **Василий Санмаевич Дамдын-оолду**, 1922 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тожу райкүүскомунуң даргазы, Ырбанның ыяш белеткел пунктузунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының иинти хуралындан депшиткен.

(Төнчүзү дараазында үпер).

РСФСР-ниң Дээди Совединге, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге база чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткел ажылынга Кызылдың чурукчулары идепкейлиг киржип келгеннер. Чурукчуларның дузаазы-биле хөй-хөй плакаттар, лозуңнар бижиттингеен.

ЧУРУКТА: М. Петров плакатты бижип доозуп тур.

И. МИЛОНОВТУҢ фотозу.

Бөгүн Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хуну

ЧАА КОМАНДИР

Кызыгаарның Н заставазының дайынчылары салбыр командирин өске кезекче үдеп чорудуп турганнар. Төрээн чурттуң кызыгаарын камгалап, каш чыл иштинде кады шериг албаны эрттирип келген өөрү-биле ол байырлашкаш, казармадан далаштыг үнүп чорупкан. Сержантының олурупкан машиназы удаваанда бараанны көзүлбейн баргаш. Командириниң соондан дайынчылар карак албайн көрүп турган, оон дедир базып чорупканнар. Мурнунга кылаштап орган анаа дайынчы Кабанов өөрүнче хая көрүп келгеш:

— Эки-ле командир чүве але, ооллар. Үдеп чорудуптувус, ам та кандыг командир келир чүве—деп, хомудаан хевирлиг чугаалаан.

— Салбыр ам командир чок артар эвес, сени-даа командирге томуйлаар чадавас боор, багай эвес дайынчы болгай сен—деп, анаа дайынчы Бичугов баштактангыллан. Ооллардың чугаазы оон-биле доозулган.

Ол аразы үр-даа болбаан. Бир катап дүүш үеэзинде дайынчылар кызыл булунга солун номчуп, аалдарынче чагаа бижип, хостуг үеэзин ажыглап олурда, танывазы биче сержант эрестин кончуг кире дүжүп келгеш, дайынчылар-биле мендилешкен. Демгизи үне берген сөөлүнде ооллар «танывазывыс мындыг кижи кайын чедип келди» деп аразында айтырышканнар.

Заставаның начальниги кызыгаржыларны чаңгыс шугумга чыскаагаш, ыыткыр үн-биле тайылбырлаан:

— бөгүн бисте чаа командир келген. Оон адын Борис Тимофеев дээр, танывыш алынар.

Өөктерин кылайты аштап алган, хевин шевергин кеттинген биче сержант оларның мурнунга үнүп келгеш, чииги аажок эргилгеш, томаанныг турупкан. «Совет шериг-ниң шылгаракчызы», «дайынчы-спортчу» деп демдектер оон хөрээнде кылаңайнын көстүп турган.

— Силерниң үдеп чорудупкан командириңер-биле дөмей командир-дир. Дайынчы болгаш политиктиг белеткели шыырак кижи. Бут база хол бөмбүүн эки ойнаарын бо командириңерден өөренип алыр силер—деп, начальник уламчылаащ,—че, бодуңарның албан-дужаалыңар күүседип эгелеңер — деп, биче сержант тыже ол чугаалаащ, кабинединче чорупкан. Чаа командир бодунуң кааа өөренип чорааның, дайынчы чепсекти, техниканы өске шериг кезектеринде канчаар шингээдип ап турарын тайылбырлаащ, дайынчыларны ол тарадыпкан.

Эртенинде боодалга кичээли болган. Дайынчылар бөлүк-бөлүк кылдыр тургулапкаш, боолап эгелээннер. Кижи бүрүзү боолаан санын команда ёзуталр барып көрүп, оон дедир келгеш арткан огу-биле даштап турганнар. Түннел багай эвес. Дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң шылгаракчызы Бичугов ол боодалгага бирги черже үнген. Анаа дайынчы Кабановтуң көргүзүү хоомай болган.

Командириниң өткүт командазы дынналган дораан-на, дайынчылар чыскаалы каапканнар. Биче сержант оларның мурнунга турупкаш, түннелди дыңнатпышаан, тайылбырлап эгелээн:

— Бөгүн эң эки боолаан кижи Бичугов-тур. Эр-хей. «Шылгаранган кызыгаржы» деп хөрек демдээн ол анаа албаан-на болгай. Бис кызыгаржылар болганывыста, шуптувус эш Бичугов ышкаш часпас адыш билир ужурлуг бис. А чамдык эштер чүге хоомай боолааныл? Ол болза дайынчы белеткелди ам-даа чедир үнелевейн турары-дыр — дээш, ынай-бээр кылаштагылаащ, дайынчыларны одурту көргүлээн. Командириниң карааның уу Кабановка доктаай бээрге, демгизи ыдыксап, куду көрген. Түннелди ынчаар үндүрүп, чедер-четпестерни чугаалашкаш, заставаже дедир эскеннер.

Кежээки чем сөөлүнде анаа дайынчы Бичугов дыштаныр өрээлге номчуттунуп олурган. Салбыр командири кирип келгеш, аныяк кызыгаржының чанынга олурупкаш сүмележип эгелээн.

— Бистиң дайынчыларывыстың боолаарының бир дески эвези чүде деп бодаар сен, эш Бичугов? — деп айтырган.

— Чүде боор, четпес белеткенип турар-дыр ийин — деп, ол харыылай каапкан.

— Шын-на, харын. Белеткелди дыңзыдар дээш чүү кылаа эки деп бодаар сен? Бир эвес бис чижээлээрге, сен ышкаш шыырак белеткелдиг дайынчыларны чаа келген аныяк кижилерге быжыглаащ, дуржулга солужулгазын кылып, оларны өөретсивиссе кандыгыл? — деп, командир уламчылаан.

— Чогумчалыг санал-дыр. Комсомолчулар ону деткиири чугаажок. Мен Кабановту өөредип болур мен—дээн.

Элээн үе эрте берген. Дыштаныр хүннүң бир кежээзи. Дайынчыларның омак-хөглүү-даа аажок. Гармоньнуң тааланчыг үнү коридор ужунда өрээлден дыңналып келген. Дайынчылар мынчан кежээ эрттирип турганы ол. Чаңгыстап тевер танцының аялгазын бир оол хала чокка ырладып олурган. Биче сержант анаа чедип келгеш, танцыны эгелээриндеи дайынчыларның шала дидимненмейн турарын эскерип кааш, чииги аажок теп үнүпкен. Чаңгыс бут кырынга олургулаащ, оон холдарын дөңмектеринге чазыладыр часкагылаащ, казыргылаштыр дескине кагылап, чиигеңнедир долгангылаащ, анаа дайынчы Антипиаге кээп теве каапкан. Дидинмейн турган танцычылар ам-на соңнуг-мурнуг, чыкыладыр теп үнүп эгелээннер. «Бистиң чаа командириви-стиң билбес чүвези чок эрес-ле кижи-дир аа» деп, кызыгаржылар бүдүү чугаалажып турганнар.

Чаа командир дайынчыларның дайынчы белеткели-биле чергелештир политиктиг белеткелиинче улуг кичээнгейни сала берген. Политикчээлге өөренген тема кымга билдинмейн барган болдур, хостуг үеэзинде ол үргүлүү тайылбырлап бээр.

Каш ай эртканде, салбырның дайынчыларында коштак кижи чок болу берген. Боодалгага адакы одуругга турган дайынчы Кабанов ам дээрелериниң бирээзи апарган. Дайынчыларның дайынчы болгаш политиктиг белеткелин чаа командир бедик деңнелге тургузуп шыдаан. Каш чылдар бурунгаар адатканы — шылгаранган застава деп адын олар шынаыдар дээш, шериг хүлээлгезин кончуг эки күүседип турарлар. Дайынчы база политиктиг белеткелди улам дыңзытпышаан, Улуг Октябрьның 50 чылынга чедиишкиниг ужуражыр сорулга дайынчыларның социалистиг хүлээлгезинде бижиттингеи.

М. СҮГЕ-МААДЫР.

ЧУРУКТА: Н. заставаның дайынчылары — дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң шылгаракчылары сержант Николай Ануфриев биле (солагай талазында) анаа дайынчы Валерий Кабанов кызыгаар камгалалында.

Фото авторнуу.

ИЕНИҢ ЧАГЫЫ

1941 чылдың июнь 22-де, фашистиг Германия Совет Эвилелинче оор ёзу-биле халдаан дугайында дыңнадыг үгле ССРЭ-ниң чонунуң эвес, харын бүгү делегейниң чонунуң килеңин хайныктырган. Тываның ажылчы чону, оон иштинде Кызылдың албан организация болгаш бүдүрүлге черлериниң бүгү кижилери хайниитиниң ополчен шериин организастап, чурт камгалалынга хамаарышкан өөредилгени эгелээн.

Мээң аг-бүлемниң эзи Монгуш Надаажал Сангаажапович ополчен өөредилгезиниң идепкейлиг киржикчизи болуп, өөредилгени чедиишкиннинг дооскаш, совет болгаш тыва улустарның келир үедеги аас-кежиктиг амыдыралы дээш фронтуга барып, немец-фашистерни чылча шаварынга киржир күзелин илереткеш, Төрээн чуртунга бердинген эң дээре ооллар, кыстар-биле кады фронтуже чорупкан.

1943 чылдың сентябрь 1-де, Тываның эки-турачылары СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ажыл-албан эрттирип турар амгы бажыңының баарынга чыскаалыпкан. Мен тос айлыг уруум болгаш үш харлыг оглум-биле фронтучуларны үдеп келген мен. 3 харлыг оглувус адазынга чечек тутсуп турда чурукка тырттырган чүве, ол чурукту 1966 чылдың сентябрьда үнген «Тувинская правда» солуннуң бир номеринге парлап үндүрдү.

Ооп өскен болза, адазының сактыышкынын-даа бижиир ужурлуг, ынчалза-даа Надаажал Сангаажапович фронтудан эзп келбээн. Оглувус чеди хар чедип чорааш, аарыг уржуундан чок апарган. Өг-бүленің эзи өлген дугайында дыңнадыгны алзымза-даа, аңаа бүзүревейн дыка-ла манагзынып келген мен. Ие кижиге аар-берге-даа болза, бодумну эки туттунуп, партиямның, чонумнуң хөрээ дээш чалгаа чокка ажылдап келген мен, ол — Төрээн чуртумга бараан болган, ынчангаш дайынны күзевес мен. Совет дайынчылар, аларның адын бедик сагып, совет улустуң тайбың куш-ажылын, аас-кежиин дайзыннарның чимзенкишкиннериниң серемчилелдиг камгалаңар! деп, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 49 чыл оюн таварыштыр ие чагыымны илереттим.

М. ДАКЧЫТПАА.

Тес-Хем район.

Салбыр командири сержант Иван Чучаев дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң шылгаракчызы. Н заставаның дайынчылары ону хүндүлээрлер. Бодунуң билиин болгаш мергежилин дайынчыларынга ол дамчыдып берип, шериг херээнге оларны кызымак өөредип турар.

Чурукта: сержант И. Чучаев.

Тиилекчилерге алдаржыткан

Кызылда «Найырал» кинотеатрында «Тиилекчилерге алдар» деп темалыг кинофестиваль чоруп турар. Ол фестивальды революцияның чаалап алыышкыны дээш эрсдидими-биле турушкан, немец-фашистиг тарлалдан кижи төрелгетенни камгалап алган, бистин бо хүннердеги тайбың амыдыралывысты камгалап турарларга—Төрээн чурттуң солдаттарынга, Октябрьның 50 чылынга болгаш Совет Армияның хүнүн таварлаштыр тураскаатка.

Кинофестиваль февраль 20-де «Оларны үгле арыннарындан танаан» деп уран-чечен кинофильм-биле эгелээн. Кино эгелээриниң мурнуу чарыында театрның фойезинде шериг кезээниң болгаш хоорайның бот-тывынгыр уран үүл коллективтериниң концерттери болуп, Совет Эвилелиниң Маадырлары Н. Н. Макаренко, Л. Н. Ефимов, И. П. Кабан олар-биле ужуражылгалар солун эткен. Ол ышкаш кино эгелээринин мурнуу чарында шериг-патриоттуг чорукту көргүскен киножурналлар үнүп турар.

Бөгүн республиканың шериг комиссариадының политкилдис начальниги С. М. Дуплякин «49 чылдың дургузунда» Төрээн чурттуң камгалалынга деп беседаны кино мурнуу чарында кылыр.

Даартадан эгелеп «Туннел» деп уран-чечен, солун кино үнер. «Тиилекчилерге алдар» деп кинофестиваль февраль 26-га чедир үргүлчүлээр.

Т. САЯН-ООЛ.

Байырлал-биле, ада-ие!

Ефрейтор Биче-ооп Ананович Амырта Н шериг кезээниң эки дайынчыларының бирээзи. Быжыг сагылга-чурумнуг, биче сеткилдиг, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг, дуржулгалыг агитатор. Чоокта чаа Амыртаның удуртулгазы-биле бистиң кезекке «Найырал деп чүл?» деп кежээни эрттиргени оныа солун болган. Найырал дугайында бодунуң бодалын чугаалап тургаш, Амырта мынча дээн: «Хөй-хөй нацияның кижилери бистер Төрээн чуртувус мурнунга - дайынчы албан-хүлээлгевис эрттирип, чаңгыс иениң ооллары дег чурттап, өөренип тур бис. Найырал деп чүл дээрзин бистер боттарывыстан көрүп тур бис».

Кежээге орус В. Стуруков, казах Ж. Байтасов, молдаван Спельчук, тыва Д. Николай, таджик Эшназаров, бурят Шагдуров болгаш өскелериңдаа чугаалары солун болган.

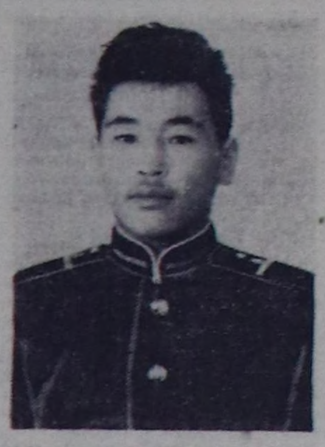

Төрээн чуртунга кызыгаар чок, шынчызы-биле бердинген, ак сеткилдиг, өзулуг дайынчыны өстүрүп, кижизидип кааны дээш кезектиң командылал чери Амыртаның ада-иезинче өөрүп четтиргенин илередип, байырлыг чагааны чорутукан. Бистер, оон кады албан-хүлээлге эрттирип турар тыва өөрү, Совет Армия хүнүн таварыштыр чаңгыс чер чуртуувустуң ада-иезинге «Шын» солун дамчыштыр дайынчы изиг байырывысты чедирип, ажыл-агыйынга улуг-улуг чедиишкиннерни күзедивис.

Н. ДАВЫН-ООЛ,

дайынчы.

ЧУРУКТА: ефрейтор Б. Д. Амырта.

БОЛЧАГ

Улуг-Хемниң көвүрүүнге
Улуг хүнде, бир-ле дүүште,
Саян углаан «Шкодадан»
Чараш, сергек солдат дүшкеш,
Менди безин айтырган чок,
Менче кел чор. Уткуй
бастым.

Оду чайнаан ийи карак
Онза болгаш эргим болду.
«Сактып бодап, дилеп чораан
Сарыым кысты сенден көрдүм,
Салым-хиивис канчаалы?»
деп
Чалынганы илдең-даа дег.

Канчаарым ол, элдеп чүве:
Хая көргеш, дезип кагдым...
Сүрген бүттар чүгүржүрүп
Чүдеп тода дыңнап чоруй,
Ынакшаанны манагзынып,
Ыравайн-даа тура дүштүм.

«Эргимим!» деп сымыранган
Эрестиве көрүп келгеш,
Куспактаар дээн дүлүүм-
биле
Куруг черни тудуп калдым.

Ыятканым уламындан
Ышкамзыргай кыннып
келди.

«Ынакшаанның пөруктекди,
Ында чүү боор, эгенме» деп
Салгын ынчан ырлай
каапты,
Сагыш ажып дидимненгеш,
Оожум үнген автобуска
Ол-ла дораан маңнап четтим.

Ажык соңга караан өттүр
Амдыы солдат менче
көргеш,
Хүн дег чырык шырай
тыртып,
Хүлүмзүрүп, чүрээн туткаш:
«Ийи-ле чыл артып калды.
Идегелдиг сөзүң!—дидир.

«Топтап дыңна: ынак-тыр
мен,
Доктаан черден чагаа чорут:
«Щетинкиниң дөртен
бешче,
Севектериң Севилче»—деп,
Сеткилимниң шынчы сөзүн
Четче сөглеп четтигиптим.

Д. БЕГЗИ.

Дээре адыгжылар

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай флодунуң 49 чыл оюнга алдаржыткан Кызыл хоорайның ДОСААФ болгаш күш-культура коллективтериниң аразында биче налибрлиг боодалга маргылдаазын эрттирген. Аңаа 42 командадан 126 спортчу адыгжылар киришкен.

Бо маргылдаага политехникумнуң командазының адыгжылары эки белеткенип, бедик спортчу мергежилдиин көргүскеннер. Ол команданың составында В. Уколов, В. Иванов, В. Димов олар 300 санны адар турган, 294 санны адып, үгле 6 сан ышкыныганнар. Ол-ла техникумнуң 2-ги командазы 282 санны атказ, ийиги черни эзлээн. Аэропорттуң адыгжылары 279 санны атказ, үшкү черни эзлээн аргалыг болганнар.

Хууда бирги чер дээш маргылдааның түннели мындыг болган.

Бирги черни Тываның комплексилиг геология экспедициязының адыгжызы В. Сафонов 100 сандан үүсту атказ, чаалап алган. Ол дээрге Кызыл хоорайның рекорду-дур.

Ийиги болгаш үшкү черлерни 99—99 саннар аткан политехникумнуң спортчулары В. Уколов биле В. Иванов үлешкеннер.

Бо маргылдааның үезинде 26 кижи үшкү разрядтың чормазын күүсетиен.

Дээре көргүзүүлерлиг командаларны болгаш спортчуларны дипломнар, хүндүлел бижиктер-биле шаңнагылаан.

А. ЕФИМОВ.

Үш улай уткан

Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң ургуларның хол-бөмбүкчүлери биле медицина училищезинин командазы эш-хуузунуң ужуражылгазын эрттирген.

Маңаа келир үеиин аныяк көдээ ажыл-агыйның тускай өртемниглери оюнуң инициативазын чаалап ап, эрес, кашпагай ойнаар талазы-биле көрүкчүлерниң макталын чедип алгаш, удурланыкчызын үш улай уткаш, тиилээннер.

М. ЭНГИЛ-ООЛ.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Кино

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хуулгаазын халат» 9.45, «Оларны үгле арыннарындан танаан» 11.30, 1.15, 3, 4.45, 6, 8.15, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Менди-чаагай» 2.30, 4.30, «Баштайгы перчатка» 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чоруп-ла, чоруп турдувус» 10.30, «Ол Төрээн чуртун камгалап турар» 12.30, 2.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дайын болгаш тайбың» (2-ги сериязы) 3, 6, «Любовь яровая» (1-ги, 2-ги сериялары) 8 шактарда.

Дайынчы орук-биле

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арында).

Ада-чурттуң Улуг дайынынга маадырлыы-биле өлген эш-өөрлериң дугайын сактып, каш минута иштинде залда олурганнар туруп ёзулаап.

Байырлыг хурал соонда Карпаттың шериг округунуң ансамбли солун концертти көргүскен.

Февраль 3-те хүндүе «Дайынчы алдар» деп гарнизонуң музейинге чордувус. Орта тывалардан аңгыда Оренбурттуң, Мордов АССР-ниң толээлери база барган. Бистер музейни сонуургап көрдүвүс. Морозов аттыг 8-ки гвардейжи дивизияның булуңунда тыва эки-турачылардан эштер Баймскылан, Севил оларның чуруктары бар болду. Ол музейге эки-турачылар дугайында 60 хире фото-чуруктарны, Тываның альбомуп база бир бора торлаа-биле кады белекке бердивис.

Февральдың 4-те Ровно хоорайның № 14 сее чыл школазынга ужуражыышкынга чордувус. Аңаа мен допчу чүве чугаалаадым. Кыска беседага тыва эки-турачыларның Ровно облазының девнекээринге немец-фашистер-биле тулчуп, элээн хой хоорай, суурларны, оон иштинде Ровнону хостаарынга демисежип турганывысты болгаш Тываның кайда турарын, ниити байдалын чугаалаащ, Ровнонуң школачылары-биле Тываның школачыларының моон соңгаар-даа быжыг харылзаалыг болурунче школачыларны кыйгырдым. Школага найыралдың демдээ кылдыр Тыва АССР-ниң дугайында альбомну белекке тудуттум.

Февральдың 5-те Ровнонуң чурттинчилел музейин барып көрдүвүс. Музейде Ровно хоорайны хостаанынга холбаштыр тускай булуңну тургускан болду. Чурт-шинчилел музейинге тыва эки-турачыларның дайын үеэзинде болгаш поход үеэзинде тырттырыгаан чуруктарын белекке бердивис. Ол чуруктар дээш музейниң эртем ажылдакчылары өөрүп четтиргенин илереткен. Эки-турачыларның эт-эдилел, бижик документилериден үү барыл, оларны музейже чорударын дилээннер. Бир эвес ындыг үүлдер чорудуп бээр болза, тыва эки-турачыларның булуңу чүгле фото-чуруктан тургустунган булун эвес, ёзулуг музей чуруму-биле кылдынган булун болур деп биске чагаан. Ынчангаш эргим эки-турачылар дайын үеэзинде эдилеп чораан эт-эдилелиңерден, бижик-документиңерден үү артканыл, ону Ровно хоорайның чурт-шинчилел музейинче тайылбырын, адрезин бижээш чорудуп болур силер.

Февральдың 6-да Ровно-биле Дубно аразында тыва эки-турачыларның хосташкан суурларын таварын, дайылдажын эрткен орукту көрүп чоруптувус. Бисти баштап, тайылбыр берип чоруур кижи бистиң бактаан чораанывыс Морозов аттыг 8-ки гвардейжи дивизияның 29-ку полугунуң командириниң политика талазы-биле оралакчызы чораан, подполковник, курлавырда пенсионер И. М. Наумов.

Бир дугаарында-ла бистиң дивизияның февраль 1-ден 2-же дүнезинде халдап киргени демир орук вокзалынга чеде бердивис. Дайынчы орукту көрүп эгелээн. Ынчаарда турган байдал шуут өскерилген, бистин эки-турачыларның шаап халдап турган вокзалы шуут чок, оон орнунда чаа улуг вокзалды тут-турган немец шериглерге дайын сөөлүнде дарый кылдыртканы биске тайылбырлады. Вокзалче шаап халдап турган черлерде чаа тудуттар кылдынганындан билирп берге апарган. Бистер чорун турувуста турган дуб ыыштар оруктарның ийи талазында улам чооннады өскүлей берген болду. Ол үеде оларга дээн турган боо октарының сорбулары безин бүрүн чиде берген, билдирбес.

Оон чорааш Ровнонуң барыын талазында Гружбица II деп суурга келдивис, ол суурну бистиң эки-турачылар хостаан. Ында эге школаның башкылары, өөреникчилери-биле ужуражкаш, чурукка кады тырттырыгаан, белектер солуштувус.

Машинавыс Дубно уунче улуг оруктап чорупкан. Оруктуң ол-бо талаларында чүм харлыг шөлдер. Дайын үеэзинде ол шөлдер бомба, снарядтарның чазылганындан каратевис чыткылааны сагышка кирип чораан. Машинавыс доктаай бергенде эш Наумов:

— Бо болза Ровно. Дубно, Луцк хоорайларже барган оруктарның белдирп-дир, бо черни база тыва эки-турачылар хосташкан. Бо оруктарның белдирп дээш кадыг-дошкун демисеге киришкен дивизияларның дугаарларын тускай самбырада бижээш азып каан. Оон кезек чорун олурувуста Дубно хоорайның бараны көстүп келди. Хоорайның бетинде дөңгелчик чер кырында суурга чоокшулап келиривиске Оолак биле Пичен-ооле эш Наумов көргеш:

— Бо суурну Ванталия дээр болгай, бодап ор силер бе? Силериң 31 дугаар полугуңарның тулчуп турган суур-дур. Бир хүн безин бирде бистин холувуска келир, бирде немецтерге баар турду. Оон машинавыс мырыңай хоорайның кыдыы-биле бадып чыдар биче хемниң көвүрүүнүң кырынга доктааган.

Аңаа эш Пичен-ооп:

— Бо хемниң унунга (көвүрүгнүң үстүнче холу-биле айыткаш) мээн танкыга удур взводум чыткан чери бо. Бир эртен-не эш Сат Бүрзекей меңээ чедип келген. Кады олургаш, кургаг ремивисти чип алгаш, хемниң унун өрү базыптывыс. Мурнунга чораан мен, а эжим элээн соонда чоруп орган чүве. Ол үеде немецтер хоорайда шивээден күштүг боолап турганнар. Бир чай кадында хая көрүп келиримге, эжим сураг. Кезек болганда мээн чаныма орус офицер кылаштап келгеш, Сат дайзынның огунга таваржы берди деп медээледи. Ынчалдыр бистин бир дайынчы командириви бо хем ушунга маадырлыы-биле өлген.

Ибка хемниң уну чиндиргей малгаштыг чер, ону кежери база берге турганы чоп. Бистиң эки-турачылар эскадронунуң шаап халдап турган чери малгаштыг, шуут-ла ажык шел. Ол участоктун дужунда эртебурунгуңуң шериг шивээзи бар. Немецтер оон күштүг боолап турган. Ынчангаш хоорайже хөме таварын кирери кончуг берге турган.

Дубно хоорай дээш кадыг-дошкун тулчуушкунга бистиң тыва эки-турачыларның эрес-маадырлыг тулушканын эш Наумов дивизияның командылал черинге улуу-биле үнелеп турганын биске сактып чугаалады.

Бистиң эки-турачыларывыстың Ада-чурттуң аар-берге дайынының чылдарында маадырлыы-биле демисежип чораан дайынчы оруктарын база катап танывыш, Ровно болгаш Дубно хоорайларның ажылчы чонпары, оон удуртукчулары бистерни найыралдың хүндүлели-биле чылыг хүлээп алганынга сеткил-сагыжыстын ханызындан өөрүп четтиргенивисти илереттивис.

Т. ТАРЖА.

Тыва төлээлериниң бирээзи.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кулумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденти-лер база совет тургузут болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кулумчузу, 1).

ТС—01017.

Солун неделяда алды катап үнер